

LOKetská věznice, středověký hrad ve službách justice

Ondřej Hladík

Hrad Loket na pohlednici z roku 1924 (foto: archiv autora)

Řeka Ohře a její nejbližší okolí přináší svým návštěvníkům řadu půvabných zákoutí, která nezdědky patří k významným místům české historie. Je proto zřejmé, že dějiny v nich zanechaly svůj otisk v podobě prvořadých památkových objektů. K nejdůležitějším z nich pak bezpochyby patří i hrad Loket, jenž je v širokém povědomí veřejnosti spojen především s jedním ze závažných milníků panování lucemburské dynastie. Jeho atraktivitu si povšiml již August Sedláček, jenž jí

vyzdvihl v rozsáhlém díle o českých hradech: „Pěkná poloha Lokte, která sobě rovného jen v Táboře, Bechyni, Boleslavi, Novém Městě, Ratajích a Znojmě hledá, vůbec jest známa. Obrazy všech těchto měst vyznamenávají se vysokými stavbami, které je převyšují a tak nemálo přispívají k malebnosti. Tak je to i u Lokte.“¹ Ačkoliv není pochyb o tom, že kupříkladu panorama Mladé Boleslavi bylo později výrazně poškozeno rozvíjejícím se průmyslem, v případě Lokte je na místě tvrzení, že i dnešním turistům skýtá podobný pohled jako jmenovanému nestorovi české historiografie.

Dějiny loketského hradu, ať již v souvislosti s naznačenými středověkými událostmi či s raně novověkým šlikovským obdobím, se vždy těšily zájmu odborné veřejnosti.² Určitou mezeru ve znalostech o jeho dějinách však představuje období druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století, kdy se z původně královské pohraniční pevnosti a později významného šlechtického sídla proměnil v soudní věznici, k níž se v dostupné literatuře objevují jen strohé zmínky. Proto je úkolem tohoto článku osvětlit alespoň poslední roky existence nápravného zařízení společně s první etapou provozu okresního vlastivědného muzea. Tedy léta, která do té doby devastovanému hradu přinesla kýženou změnu, díky níž začal požívat zasloužené památkové ochrany. Další řádky se proto budou zabývat především krátkým časovým úsekem ohraničeným roky 1945 a 1950. Nelze však opomenout předchozí vývoj, jemuž se bude věnovat úvodní část studie.

Vznik věznice v prostorách loketského hradu je spojen se správními reformami druhé poloviny 18. století, konkrétně se vznikem magistrátu v roce 1788. Nově zřízený úřad měl mimo jiné i soudní pravomoci pro obvod jeho územní působnosti. Vyvstala tak potřeba zajistit výkon trestu provinilců z města a nejbližšího okolí. Pozornost zodpovědných činitelů se proto ještě v témže roce obrátila k nevyužívanému hradu jako vhodnému objektu pro zřízení tolik potřebného ústavu. Nedlouho poté proto předložili návrh přestavby, ale jeho schválení nadřízenými orgány státní správy trvalo až do roku 1795. Práce na úpravách budoucího vězeňského severního křídla hradního paláce skončily v roce 1807 a v dalších letech pokračovaly práce v jižní části areálu, kde postupně vznikaly úřednické byty, společně s dalšími správními a hospodářskými prostory.³

Úředním rozhodnutím se na konci 18. st. radikálně změnilo dosavadní využití hradu. Současně ale kvůli nutným úpravám proběhla i řada necitlivých stavebních zásahů. Došlo tak i ke zbourání románské „Skalní světnice“, jedné z nejstarších budov celého areálu, nacházející se původně v blízkosti do dnes stojící věže. Zároveň byly strženy nejstarší krovy a řadu budov hradního jádra snížili o jedno patro.

¹ August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze České XIII. – Plzeňsko, Loketsko*, elektronická edice, Praha 2000, s. 15.

² Vyčerpávající přehled prací zabývajících se dějinami města Lokte přináší kniha autorské dvojice Vladimír Vlasák a Eva Vlasáková. Zároveň jde o první monografické zpracování loketských dějin do roku 1989. S ohledem na téma tohoto příspěvku je však nutné poznamenat, že právě pro období 20. století je zaměřena především na město a události spojené s hradem představují okrajové téma. Vladimír VLASÁK – Eva VLASÁKOVÁ, *Dějiny města Lokte*, Loket 2004.

³ Tamtéž, s. 70-72.

Interiéry paláců se postupně měnily na vězeňské cely, ale nelze opomenout ani vznik pekárny, jež měla přispívat k soběstačnosti ústavu. Nicméně představitelé nového loketského magistrátu považovali za důležité pečovat rovněž o duši delikventů, takže roku 1830 nechali v takzvané „dolní baště“, stojící na severovýchodní straně hradu a je součástí bývalého hejtmanství, zřídit novou kapli.⁴

Celkový dopad nastíněných stavebních úprav zachytil v úvodu zmiňovaný A. Sedláček, který Loket navštívil pravděpodobně ještě před koncem 19. století. Přestože nejprve ocenil pohledy, jež historický areál skýtal zvenčí, neopomenul upozornit na škody způsobené zřízením věznice: „Hrad jeho poskytuje na ten čas podívání znamenité, ačkoliv upravením svým na věznici mnoho již ze staré své způsobu ztratil. Vnitřek okolo zadního dvora (nehledí-li se k veliké věži) neposkytuje nic více, než co ukazuje každý prostý starý dům...Ostatní stavení obsahují sice mnoho starého zdíva a tu a tam některou starou část, ale úprava jich pochází veskrze z nové doby.“ Zároveň si povšiml i symboliky označující objekt spadající do pravomocí státní správy: „Třetí brána jest docela nová; nachází se ve druhé hradbě a jest ustavičně černožlutými vraty zavřena, protože vlastní hrad jest věznice c. k. okresního soudu.“⁵ Ačkoliv není pochyb o tom, že důsledky popsanych úprav zcela setřely řadu cenných architektonických prvků, A. Sedláček je v citovaném díle úplně nezatratil, když o nich napsal: „Takovým způsobem stará ctihodná památka zachována.“⁶

Jak vyplývá z předchozího textu, věznice magistrátu města Lokte zahájila provoz přibližně na konci prvního desetiletí 19. století i přes to, že v následujících letech probíhaly další stavební práce. Stejnému úřadu zůstala podřízena až do reorganizace politické a soudní správy v roce 1850. Tehdy sice poklesl význam města jako správního centra kraje, ale stalo se sídlem jednoho z četných okresních soudů,⁷ do jehož pravomocí přešla i věznice na hradě. Toto organizační začlenění pak přetrvalo téměř sto let. Před koncem 19. století došlo ještě k úpravě majetkoprávních vztahů týkajících se držby příslušné části objektu justičními orgány. Roku 1890 na základě souhlasu ministerstva spravedlnosti a presidia vrchního soudu v Praze zanesli do pozemkových knih (vločka č. 265 pro katastrální území Loket, č. p. 9, č. kat. 1) služebnost bezplatného užívání.⁸

Přestože se loketský hrad proměnil v přísně střežený objekt určený výkonu trestu delikventů z celého okolí, nezůstal zapomenut ani jako místo přínosné pro kulturní život města. Na počátku 20. století totiž spolek pro výsadbu a okrašlování pojal úmysl založit muzeum, které by zpřístupňovalo důležité historické i umělecké památky spojené s dějinami Lokte. Původně bylo od roku 1902 umístěno v zadním traktu radnice, ale brzy se projevil nedostatek místa pro rozsáhlé sbírky. Není zřejmé, jak dlouho probíhala jednání a kdo konkrétně přišel s návrhem

⁴ A. SEDLÁČEK, citované dílo, s. 18.

⁵ Tamtéž, s. 15, 16.

⁶ Tamtéž, s. 29.

⁷ V. VLASÁK – E. VLASÁKOVÁ, citované dílo, s. 82-84.

⁸ Státní okresní archiv (SOKA) Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, společné prohlášení místního národního výboru a okresního soudu v Lokti ze 17. 3. 1948.

zřídit novou expozici ve věznicí nevyužívané části hradu. Nápad byl ale záhy schválen a začalo stěhování do Markrabského domu, který se nachází mezi první a druhou bránou. Došlo k tomu po nutné rekonstrukci v roce 1907.⁹ Ačkoliv tedy muzeum nezasahovalo přímo do věžešského areálu, který začínal až za nově zřízenou třetí bránou, jde o rozhodně neobvyklé spojení prostorů spravovaných justicí a kulturní institucí. Mezi řadou tehdy existujících okresních soudních věznic je to jednoznačně výjimka. Poprvé tak začala budoucí významná pamětihodnost sloužit alespoň částečně účelu, jenž je pro objekt podobné historické hodnoty nejvhodnější

Markrabský dům, v němž se nacházelo původní městské muzeum (foto: archiv autora)

Na tomto místě je potřeba přerušit v podstatě chronologicky řazený sled událostí a pozastavit se u data počátku existence městského muzea. V archivních pramenech se objevuje ještě jedna varianta jeho vzniku. Když roku 1961 probíhala jednání mezi Městským národním výborem (MěNV) v Lokti a Krajským národním výborem (KNV) v Plzni o tom, zda bude na hradě nadále městské muzeum nebo standardně instalovaný památkový objekt, jemuž nepřísluší plnit další povinnosti vyplývající ze zákona č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích,¹⁰ hájil loketský MěNV dosavadní status, což bylo mimo jiné zdůvodňováno několikasetletou tradicí: *„Loketské muzeum je jedním z nejstarších muzeí v Čechách, neboť své sbírky buduje od r. 1786. Už počátkem 19. století byly sbírky četně navštěvovány, v letech 1819-1823*

⁹ Tamtéž, s. 118-119.

¹⁰ Tyto další muzejní povinnosti podrobně rozebírají § 2-4 citovaného zákona. Všeobecně se jednalo o vědeckovýzkumnou a osvětovou činnost.

je např. několikanásobně navštívil J. W. Goethe. Se soustavným budováním muzejního ústavu se započalo 1882.“ Tehdy však nešlo o expozici v Markrabském domě, jejíž otevření roku 1907 nikdo nezpochybňoval.¹¹ Tato zajímavá informace, jež se odvolává i na několikerou návštěvu slavného německého básníka a prozaika, je v přímém protikladu s citovaným textem práce o dějinách města. Na základě dosavadního výzkumu jí však není možné potvrdit a nelze vyloučit tu skutečnost, že se jednalo o čistě účelové zamlžení faktů z důvodu podpoření partikulárních zájmů.

Ponechme však stranou problém, kdy bylo v Lokti založeno městské muzeum, které stojí na okraji tématu této studie. Léta poněkud neobvyklé symbiózy věznic s významnou kulturní institucí ukázala, že i takto nesourodá zařízení mohla tehdy fungovat souběžně. Naopak, expozice porcelánu postupně získávala čím dál větší věhlas, takže do hradu nepřicházeli již jen delikventi, jimž byl soudem určen kratší či delší povinný pobyt za zdmi třetí brány, ale i celá řada významných hostů, mířících do Markrabského domu. Patřil k nim i první československý prezident T. G. Masaryk společně s předsedou vlády Aloisem Švehlou.¹² Nedlouho po zmíněné návštěvě nejvyšších představitelů státu došlo k reorganizaci expozic. Vznikla tři specializovaná oddělení (vlastivědné sbírky, expozice porcelánu a zvláštní výstava o J. W. Goethovi). Toto organizační členění nakonec zůstalo s určitými úpravami nezměněno až do 60. let 20. století.¹³

Tolik tedy ke vzniku městského muzea. Sít 379 okresních soudních věznic se po rozpadu Rakouska-Uherska stala součástí justiční správy nové republiky. Stejně tak tomu bylo i v Lokti, ale doposud objevené prameny meziválečná léta příliš neosvětlují. Pravidla pro výkon trestu a život místních delikventů je proto možné rekonstruovat pouze na základě údajů získaných studiem dobové literatury a dalších archiválií, které přinášejí informace o normativních upravujících tehdejší vězeňství. Nejprve několik slov k tomu, jak nebezpeční zločinci si na hradě odpykávali svůj trest. Jednalo se o ta nejlehčí provinění, k jejichž odčinění stačilo strávit za mřížemi 12 hodin až jeden měsíc, případně byli tehdy ještě nedobrovolnými návštěvníky lidé čekávající ve vazbě na rozsudek.¹⁴

Samostatnou otázkou zůstává, kolik se jich do cel loketského vězení vešlo. Na základě inventáře sepsaného po skončení druhé světové války se jako nejpravděpodobnější odhad maximálního stavu v období první republiky jeví 15 až 20 lidí,¹⁵ což by odpovídalo situaci v jiných okresních věznicích. Je však možné, že v Lokti byla situace poněkud odlišná a rozlehlé hradní prostory umožňovaly umístění podstatně vyššího počtu vězňů. Na druhou stranu se vzhledem k rozsahu

¹¹ SOKA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 1000, sign. 457/1, evid. j. N 77, dopis předsedy MěNV Loket Aloise Picka předsedovi KNV v Plzni Josefu Pelnářovi ze 7. 4. 1961.

¹² V. VLASÁK – E. VLASÁKOVÁ, citované dílo, s. 119-122.

¹³ SOKA Sokolov, citovaný pramen.

¹⁴ *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 4.

¹⁵ SOKA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, soupis předmětů nacházejících se na hradě z 20. 7. 1945

agendy tehdejších okresních soudů v trestněprávních záležitostech zdá být vyřčená domněnka nepřilíš vzdálená od skutečnosti.

Popsanému charakteru závažnosti provinění odpovídal i stav a služební zařazení personálu. Na rozdíl od trestnic a krajských věznic, kde na výkon trestu dohlíželi dozorcí, ustanovení z řad absolventů přípravného odborného kurzu, se v okresních věznicích (včetně loketské) o bezproblémový provoz starali zřizenci, určení předsedou konkrétního soudu.¹⁶ Nicméně jejich počet nebyval nijak vysoký, zpravidla se jednalo o jednoho až dva. Mimo střežení zabezpečovali i stravování, jehož složení sice nepatřilo k nejpestřejším, ale zajišťovalo bezproblémové přežití pracujících odsouzených. Tato, z hlediska dnešních bezpečnostních požadavků nevyhovující situace, byla běžnou praxí.

Místo, kde stála tzv. Skalní světnice (foto: archiv autora)

Jak přibližně mohla vypadat strava tehdejších loketských delikventů, je dobře patrné na příkladu věznice okresního soudu v Lovosicích. První poválečná léta sice ještě byla poznamenána problémy se zásobováním, ale úředníci ministerstva spravedlnosti se snažili zajišťovat případné potravinové přebytky. Z normativního hlediska měli vězni nárok na denní porci chleba o váze 400g, snídani obnášela 0,4 l černé náhražkové kávy, oběd 0,5 l polévky a stejný objem příkrmu (zpravidla luštěniny nebo obiloviny). Večeře pak sestávala buď z 0,5 l černé kávy nebo zápražkové polévky. Popsaný rozpis potravin zůstal v podstatě stejný jako v posledních letech existence Rakouska-Uherska, s výjimkou chleba, jehož výměra činila původně 560g. Nové bylo nařízení, že všichni odsouzení mají jednou týdně

¹⁶ *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 5.

nárok na 120g masa (váha v syrovém stavu s kostmi). Dvojnásobná porce jim náležela 1. května a 28. října.¹⁷

Každodenní program vězňů upravoval pevně stanoveným řád, který určoval jak čas kdy měli vstávat, jíst nebo pracovat, tak i pravidla chování a možnost vzdělávání.¹⁸ Není však účelem těchto řádků podrobně analyzovat řád prvorepublikových trestních ústavů.

Existenci věznice v naznačené podobě přerušilo odstoupení pohraničních oblastí Československa roku 1938. Během druhé světové války pak pravděpodobně sloužila v omezeném provozu potřebám „Amtsgerichtu“ (úředního soudu), jenž převzal úlohu dosavadního okresního soudu jako nejnižší jednotka německé justiční správy.¹⁹ V písemnostech pocházejících až z doby po osvobození Československa se objevuje jen stručná informace o tom, že bylo využíváno několik místností k výkonu trestu mladistvých.²⁰ Osudy městského muzea v prostorách Markrabského domu, které bývalo v meziválečných letech hojně navštěvovaným turistickým cílem, nejsou dosud zmapovány. S největší pravděpodobností ale události let 1938 až 1945 znamenaly jeho dočasné uzavření.

Tolik tedy ke stručnému vylíčení historie loketské věznice v etapách předcházejících období, na něž je příspěvek zaměřen. Jak již bylo zmíněno v úvodu, jeho počátek lze datovat rokem 1945, který ještě přímo nesouvisí s instalací muzejní expozice, ale již v roce 1946 se objevily první návrhy směřující k tomuto cíli. Osvobození Československa se proto s ohledem na důležitost tohoto dějinného zlomu jeví jako ideální výchozí bod pro výklad dalších událostí.

Konec druhé světové války znamenal pro hradní věznici obnovení provozu, a to v rozměrech převyšujících její plánovanou kapacitu. Stal se z ní internační tábor pro německé obyvatelstvo. Zejména první měsíce po osvobození Československa jsou nejen na Loketsku spojeny s živelnou národní mstou a snahou nejrozličnějších individuí o využití chaotické situace ve svůj prospěch.²¹ Podobná situace panovala i v karlovarském regionu, kde se policejním komisařem prohlásil čtrnáctkrát soudně trestaný recidivista Jaroslav Cerha, který kolem sebe soustředil skupinu „strážných“, s nimiž vyrážel do širokého okolí.²² Loket samozřejmě nezůstal stranou a není pochyb o tom, že i díky jeho činnosti se cely plnily internovanými osobami i přes to, že ve městě vyvíjela činnost Okresní správní komise (OSK), jejímuž bezpečnostnímu referentovi Ladislavu Pechovi z Plzně tato agenda podléhala.²³ Nastíněná situace jen dokresluje chaotický obraz doby, v níž ne jeden dobrodruh vzal spravedlnost

¹⁷ SOKA Litoměřice, f. Okresní soud Lovosice, inv. č. 199, evid. č. KT 55.

¹⁸ *Vězeňství v Československé republice*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930, s. 6-9.

¹⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2007, s. 405.

²⁰ SOKA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, korespondence mezi okresním soudem a městským úřadem v Lokti ze 7. 7. 1945.

²¹ K problematice poválečných excesů páchaných českým obyvatelstvem podrobně: Tomáš STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích po roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.

²² Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. A2/1, inv. č. 1765, kart. 58, informace Oblastní kriminální úřadovny v Karlových Varech pro ministerstvo vnitra z 25. 8. 1947.

²³ SOKA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 627, evid. j. 627, kronika města Lokte.

do vlastních rukou, přičemž nezdědk se jeho hlavním motivem stala snaha o zamlžení činnosti během války, získání „zásluh“ a v neposlední řadě i zisk. Morální stránka takového jednání pak v očích podobných jedinců zůstávala na podřadných místech hodnotového žebříčku.

Stejně tak samozvaný karlovarský policejní komisař nezanedbával vlastní prospěch, takže se s dalšími dvanácti společníky dopustil řady majetkových trestných činů, spojených především s okrádáním lidí odváděných do internačního tábora. Přítrž řádění celé skupiny učinila až Oblastní kriminální úřadovna v Karlových Varech, jež zahájila činnost v polovině června roku 1945. Její pracovníci samozvané ochránce pořádku zatkli a předali je krajskému soudu v Chebu. Při domovních prohlídkách u J. Cerhy poté objevili řadu doličných předmětů, mezi nimiž se nacházelo i mnoho cenných šperků.²⁴

Jak se popsané události projevily na životě Němců internovaných v hradních kobkách, není zcela zřejmé. Historik Tomáš Staněk v citované knize pouze dokládá, že existují zmínky o nelidském zacházení s jedinci, kteří se do internačního tábora dostali.²⁵ Nicméně s ohledem na vysokou faktografickou hodnotu zmiňované práce, společně s praxí zdokumentovanou na jiných místech Československa, je možné tuto hypotézu přijmout jako reálný základ pohledu na skutečnosti odehrávající se za hradními zdmi v prvních poválečných měsících. Stejně období reflektoval i loketský kronikář, jenž zaznamenal: „Tito Němci byli internováni v některých místnostech hradu. Bylo s nimi opravdu lidsky zacházeno, takže nikdy nebylo z jejich řad stížností.“²⁶ V tomto případě je naopak nedůvěra k citovaným informacím na místě. Nelze pochybovat o tom, že skutečnost zaznamenaná do městských análů byla náležitě upravena. Ostatně tendenčnost je patrná v celém textu.

Zacházení s Němci internovanými na hradě tedy zůstává nevyřešeným problémem a zdá se, že ani další archivní výzkum nepřinese uspokojivou odpověď. Na vině je především nedostatek dokumentů, což dokazuje i korespondence mezi Okresním národním výborem (ONV) Sokolov a Místním národním výborem (MNV) Loket z března roku 1949. Již tehdy nebylo některé údaje možné dohledat, protože: „O sběrném středisku chybí, resp. nebyly nalezeny žádné písemné záznamy...“²⁷ Přesto je možné si na základě torzovitých informací vytvořit alespoň základní představu o dění v letech 1945 a 1946. Jak již bylo řečeno, agendu týkající se umisťování zatčených do tábora měla mít na starosti především OSK, již zpočátku vypomáhal samozvaný policejní komisař Cerha. Strážení Němců po jejich dodání na hrad v roce 1945 zabezpečovala blíže nespecifikovaná „Městská milice města Plzně“, což bylo záhy shledáno jako nevyhovující, neboť tato činnost náležela SNB. Není však zřejmé,

²⁴ ABS, citovaný pramen.

²⁵ T. STANĚK, citované dílo, s. 231.

²⁶ SOKA Sokolov, citovaný pramen.

²⁷ Tamtéž, inv. č. 847, sign. 584.5, evid. j. N 51, korespondence mezi ONV Sokolov a MNV Loket z 15. 3. 1949.

kdy došlo k přidělení bezpečnostním referentem ONV Loket požadované skupiny deseti příslušníků.²⁸

O životních podmínkách internovaných Němců hovoří jen stručný záznam, z něhož vyplývá, že na první poválečnou zimu byli vybaveni dvěma příkrývkami na osobu, teplým prádlem, dřevem na topení a dostatkem potravin, což ale nedokládá, jak vše probíhalo v praxi. Podrobnější záznamy jsou dochovány jen k jejich pracovnímu nasazení.²⁹ Na základě žádostí jednotlivých zaměstnavatelů je přidělovaly k místním stavebním firmám, do zemědělství nebo na úklid a údržbu.³⁰ Nezodpovězena však opět zůstává otázka, týkající se celkových denních stavů osob držených na hradě. Určitým vodítkem je citovaná korespondence velitelství SNB v Lokti. Z ní vyplývá, že hrad představoval spíše shromažďovací místo před přesunem do většího internačního střediska: „*Vězení v Lokti používá se jen prozatímně pro určitý počet zajištěných osob. Shromáždí-li se větší počet vězňů, jsou tito pak přepravováni do pracovního tábora v Nové Roli.*“³¹ Za povšimnutí stojí, že ačkoliv se jednalo převážně o místní civilní obyvatelstvo bez kriminální minulosti, použil okresní velitel SNB v hlášení termín „vězni“, kterým předjímal jejich postavení. Nešlo však o žádnou výjimku, podobné postoje je možné hodnotit jako charakteristické pro poválečná léta.

Ve stejné době, kdy se hrad proměnil v nedobrovolný domov německého obyvatelstva z Lokte a jeho okolí, zahájil okresní soud jednání o obnovení provozu věznice pro jeho potřeby, tak jako před okupací.³² Nicméně přednost mělo v pohnutých poválečných letech internační středisko, takže justiční správě bylo umožněno využívat několika samostatných místností jako vyšetřovací vazby. Právě k tomuto období se vztahuje informace o poměrně vysokém počtu osob zajištěných na základě požadavku soudu. Oproti odhadovaným prvorepublikovým stavům vyplývá z těchto dokumentů, že jich mohlo být přibližně okolo stovky. Avšak velkou část z nich tvořili lidé, kteří se prohřešili proti dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret),³³ které záhy převzala okresní vyšetřovací komise.³⁴ Výrazný

²⁸ SOkA Sokolov, f. ONV Loket, sign. III/8, evid. j. N 40, korespondence mezi bezpečnostním referentem ONV Loket a Zemským velitelstvím SNB z 29. 11. 1945.

²⁹ Tamtéž, korespondence mezi okresním velitelstvím SNB Loket a okresním dozorcím velitelstvím SNB v Karlových Varech z 11. 10. 1945.

³⁰ Mezi nejčastější zaměstnavatele patřila Národní správa loketské stavební firmy Adolf Marsch, kam byla pravidelně odesílána skupina 20 až 30 lidí. Tamtéž, přehledy zaměstnaných z roku 1946.

³¹ Tamtéž, korespondence mezi okresním velitelstvím SNB Loket a okresním dozorcím velitelstvím SNB v Karlových Varech z 11. 10. 1945.

³² SOkA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, korespondence mezi okresním soudem a městským úřadem v Lokti ze 7. 7. 1945.

³³ Tamtéž, inv. č. 847, sign. 584.5, evid. j. 51, korespondence mezi okresním soudem Sokolov a ONV Sokolov ze 4. 3. 1949; korespondence mezi ONV Sokolov a MNV Loket z 15. 3. 1949. Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. vymezuje tato provinění následujícím způsobem: „*Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán - nejde-li*

nárůst vězňených je proto možné vysvětlit vysokým počtem provinilců proti zmiňované právní normě.

Internační tábor na loketském hradě zůstal v provozu od května 1945 do konce října příštího roku, kdy se areál vrátil do správy okresního soudu. K 1. listopadu 1946 byl znovu zahájen provoz věznice sloužící výhradně jeho potřebám, tak jako před okupací Československa.³⁵ Nicméně ještě předtím došlo na počátku srpna ke kontrole celého objektu kvůli nedostatečnému vybavení z hlediska hygienických předpisů, neboť chyběla kanalizace, již nahrazovalo betonové potrubí odvádějící splašky přes otevřený příkop rovnou do řeky. Je zřejmé, že situace nemohla vyhovovat, takže vybudování vodovodu, společně s napojením na městskou stoku se stalo podmínkou další existence vězeňského zařízení.³⁶

Ve stejné době, kdy okresní soud připravoval znovuzprovoznění věznice, zahájil loketský ONV jednání o jejím úplném zrušení. Hlavním důvodem k tomuto kroku se stala snaha zpřístupnit celý areál veřejnosti. Již v říjnu 1946 proto příslušní úředníci odeslali první návrh Zemskému národnímu výboru (ZNV) v Praze. Jeho reakce byla nad očekávání příznivá a ve zprávě zaslané na MNV Loket je přímo řečeno: „*Poněvadž se tento hrad...používá velmi nevhodně za vězení, doporučuje se, aby tamní výbor jako vlastník uvedeného hradu podnikl kroky u ministerstva spravedlnosti za účelem zrušení tohoto nájmu a přeměně památné hradní budovy na městské, případně okresní muzeum.*“³⁷ Referent ZNV Antušek, který věc vyřizoval, si tedy uvědomoval význam objektu jako historické památky. Rovněž tak ministerstvo spravedlnosti jednalo poměrně rychle, takže počátkem ledna 1947 vyjádřilo souhlas s ukončením bezplatného užívání hradu, což zdůvodnilo zdravotními riziky a nevyhovující bezpečnostní situací.³⁸ Rozhodnutí ale podmínil požadavek, aby se MNV vzdal veškerých finančních nároků plynoucích z aktuálního stavu budovy.³⁹ Námitky nakonec nemělo ani presidium krajského soudu v Chebu.

Další postup loketských dokazuje, jak velký důraz kladli na urychlené dokončení jednání a převzetí hradu do správy, protože „*...žádosti přicházejících návštěvníků, hlavně lázeňských hostů z Karlových Varů a všech okolních lázeňských míst se hromadily...*“. Městská obec tedy přislíbila poskytnout částku 50 000 Kčs na vybudování nové soudní věznice (vzápětí došlo k úpravě na 10% stavebních

o čin soudně trestný - okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1,000 000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.“

³⁴ Okresní vyšetřovací komise byly zřizovány při ONV, aby prošetřovaly udání doručené od bezpečnostních komisí MNV. Pokud bylo zjištěno, že se konkrétní osoba provinila proti dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., předaly případ se všemi podklady k vyřešení místně příslušné trestní nalézací komisi. Jana ČEPIČKOVÁ, *Trestní nalézací komise Nymburk 1945-1948*, diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v roce 2010, s. 26.

³⁵ SOKA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 847, sign. 584.5, evid. j. 51, korespondence mezi okresním soudem Sokolov a ONV Sokolov ze 4. 3. 1949.

³⁶ Tamtéž, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, zápis o prohlídce věznice z 19. 8. 1946.

³⁷ Tamtéž, korespondence ZNV v Praze a MNV Loket ze 14. 11. 1946.

³⁸ Stalo se tak výnosem čj. 72 029/47-V/6 z 8. 1. 1947.

³⁹ Tamtéž, korespondence MNV a ONV Loket z 3. 2. 1948.

nákladů, maximálně však 50 000 Kčs). Tato vstřícnost ale nevycházela pouze z touhy vyhovět návštěvníkům a podpořit turistický ruch. Neméně důležitým faktorem se stal zisk, který by rozšíření expozice přineslo. Pro první rok po zpřístupnění celého objektu byl plánován příjem přibližně 40 000 Kčs.⁴⁰

Po celý rok 1947 projednávala justiční správa, jak bude zajištěn výkon trestu delikventů odsouzených loketským okresním soudem. Stejně tak úředníci MNV nezahláleli a připravovali se na zrušení věznice, k němuž nakonec došlo 15. dubna 1948. O umístění dosavadních i budoucích provinilců rozhodlo presidium krajského soudu v Chebu dva dny před tím tak, že si svůj trest odpykají v nepřilíš vzdálených Karlových Varech.⁴¹ Vytouženého okamžiku se představitelé města dočkali 19. dubna, kdy nově ustanovený kastelán převzal klíče od Bohuslava Jonáše, posledního vězeňského dozorce, který na hradě sloužil.⁴² Události, již byl prisuzován velký význam z hlediska rozvoje turistiky, si povšiml i místní kronikář: *„Jedinečná historická památka celého kraje, hrad Loket, byl značně porušen úpravami za Marie Terezie a nadto město Loket bylo zavázáno služebností poskytovat prostoře hradu věznicí pro účely okresního soudu v Lokti. Tímto užíváním bez přístupu veřejnosti hrad ve svých historických částech nebyl vůbec udržován a byla sledována jen okolnost, aby vyhovoval jen potřebám věznice. Dnes, kdy po stránce hygienické ani tomuto účelu nevyhovuje, vrací se tento majetek městu, které hrad zpřístupní veřejnosti a zřídí zde regionální muzeum. Blízkost světových lázní Karlových Var je zárukou, že hrad bude hojně navštěvován.“*⁴³ Stejně jako v úředních písemnostech je zřejmá jak snaha poukázat na důležitost prvořadě památky, tak i upoutat pozornost jistě movitých zahraničních hostů blízkých lázní.

V dubnu 1948 tedy přestala definitivně existovat okresní soudní věznice na loketském hradě, a to i přes opatrnou formulaci „přechodné zrušení“, které bylo užito v dokumentu potvrzujícím tuto událost.⁴⁴ V prvních poválečných letech ale postupně obnovilo provoz i městské muzeum, byť v omezených prostorách Markrabského domu, tak jako před okupací Československa. Přestože se to zdá být poněkud překvapivé, začali jej již od června roku 1946 navštěvovat první turisté. Existence internačního tábora a věznice tedy opět nestála v cestě – počty zájemců o prohlídku přitom byly poměrně vysoké, v roce 1946 se jednalo o 2227 lidí a roku 1947 dokonce o 7335.⁴⁵

Ačkoliv nebylo muzeum zpřístupněno ihned po skončení války v roce 1945, došlo záhy ke jmenování nového správce, jenž měl uspořádat zanedbané sbírky. Stal se jím F. K. Neubert z Kladna. Jako kvalifikovaná síla působil na hradě i gymnaziální profesor Heinrich Zimmermann, který měl být nejprve odsunut, ale po intervenci Místní správní komise mohl zůstat v Československu.

⁴⁰ Tamtéž, korespondence MNV a ONV Loket z 20. 2. 1948.

⁴¹ Tamtéž, rozhodnutí okresního soudu v Lokti o zrušení věznice z 5. 4. 1948.

⁴² Tamtéž, protokol o převzetí hradu z 19. 4. 1948.

⁴³ Tamtéž, inv. č. 627, evid. j. 627, kronika města Lokte.

⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, rozhodnutí okresního soudu v Lokti o zrušení věznice z 5. 4. 1948.

⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 832, sign. 354, evid. j. N 49, přehled činnosti muzea za rok 1951 ze 14. 1. 1952.

Oba se velkou měrou zasloužili o znovuootevření historických sbírek,⁴⁶ s nimiž byl druhý ze jmenovaných spjatý již v období první republiky, kdy se rovněž zasloužil o rozvoj odbornosti v městském archivu.⁴⁷

Zrušení dosavadní okresní soudní věznice v dubnu 1948 přineslo městu nejen možnost rozvoje turistiky, ale i celou řadu povinností spojených především se špatným technickým stavem celého hradu: „*Dosavadní užívání hradu jako věznice budovám nikterak neposloužilo, protože udržován byl jen vnitřek části hradu k vyznačenému účelu, zatím co části úkolu tomu neslouživší ponechány byly osudu.*“⁴⁸ Zanedbány byly jak střechy, vnitřní zdi, omítky, tak i elektroinstalace a protipožární zabezpečení.⁴⁹ Je však zřejmé, že tristní situace, ohrožující další existenci kdysi významné královské pohraniční pevnosti, nešla přehlédnout. Pracovníci MNV, kteří měli v úmyslu zpřístupnit celý objekt již v letní sezóně roku 1948, proto ještě před jejím převzetím kontaktovali Státní památkový úřad v Praze, od nějž požadovali dotaci na nejnnutnější rekonstrukce ve výši 400 tisíc korun.⁵⁰ Ačkoliv není zřejmé, jestli nějakou finanční pomoc obdrželi, otevřela se bývalá věžeňská brána veřejnosti po provedení nejnnutnějších záchranných prací v červenci téhož roku. Situace ale zůstávala stále stejně katastrofální, protože připravované expozice neustále ohrožovala voda zatékající skrz zchátralé střechy a prosakující stropy postupně napadala plíseň. Na podzim proto začala být plánována rozsáhlejší oprava areálu, jejímž cílem se stalo odstranění všech závažných problémů ohrožujících nedávno zahájené prohlídky hradu.⁵¹ Za tímto účelem se MNV dokonce podařilo zajistit od ministerstva školství a osvěty další subvenci činící 100 tisíc korun.⁵²

Přes nepříznivý stav hradních budov došlo k rozšíření prohlídkové trasy z původních osmi místností městského muzea o dosud nepřístupné nádvoří a hradní věž, která se záhy stala velkým lákadlem, protože poskytovala dosud málo známé pohledy na město i údolí řeky Ohře. Expozice pak seznamovala návštěvníky s nejvýznamnějšími památkami Lokte i okolí. Zájemci o místní historii tak postupně procházeli lapidáriem, selskou jizbou, výstavou předmětů původně uložených na radnici (např. pečetidla loketských cechů, rychtářská práva, památky na návštěvy J. W. Goetha apod.), sbírkami církevního umění, porcelánu, zbraní, mincí, mineralogickou sbírkou a kolekcí výrobků z cínu a skla.⁵³

Ačkoliv se tedy v roce 1948 začala slibně rozvíjet budoucnost loketského hradu jako významné historické památky, jeho minulost ještě neupadla v zapomnění. Měsíc před zpřístupněním prostor za třetí bránou veřejnosti

⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 627, evid. j. 627, kronika města Lokte.

⁴⁷ V. VLASÁK – E. VLASÁKOVÁ, citované dílo, s. 122.

⁴⁸ SOkA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 770, sign. XI/4, evid. j. N 30, žádost MNV o poskytnutí subvence na rekonstrukci hradu z 12. 4. 1948.

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 772, sign. XI/6, evid. j. N 30.

⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 770, sign. XI/4, evid. j. N 30, žádost MNV o poskytnutí subvence na rekonstrukci hradu z 12. 4. 1948.

⁵¹ Tamtéž, žádost MNV o povolení výjimky ze zákazu staveb z 18. 10. 1948.

⁵² Tamtéž, povolení subvence z 20. 10. 1948.

⁵³ Tamtéž, inv. č. 832, sign. 354, evid. j. N 49, přehled a popis sbírek loketského městského muzea.

informoval MNV o přestavbě suterénu markrabského domu na tři cely, jež měly sloužit jako obecní vězení. S největší pravděpodobností tak bylo navázáno na osvědčenou praxi získávání levných pracovních sil (snad i kvůli chystané rekonstrukci objektu). Další povinnost tak přibyla správci, z něhož se stal nedobrovolný dozorce – je nutné dodat, že bez jakékoliv kvalifikace k tomuto povolání, což ovšem nebylo v poválečných letech nijak neobvyklé.⁵⁴ Zároveň došlo k nabídnutí nově zřízených kobek k výkonu trestu osob odsouzených loketským ONV.⁵⁵

Z kroniky města Lokte (foto: SOkA Sokolov, f. MěNV Loket, inv. č. 627, evid. j. č. 627)

Došlo-li k uzavření dohody mezi oběma národními výbory, není zřejmé. Pravděpodobnější je však využití cel ke krátkodobým vazbám, což dokládá rovněž žádost kastelána o uhrazení nočního hlídání zajištěných delikventů z roku 1950. V ní je přímo řečeno: „...při přejímání vězňů, kteří jsou pak následujícího dne eskortováni do Sokolova.“⁵⁶ Stejná písemnost pak popisuje snahu MNV věznicí zrušit z důvodu potřeby nových deponitářů. Vzhledem k tomu, že se jedná o poslední informaci spojující prvořadou západočeskou památku s výkonem trestu či vazby, je možné považovat zmíněný rok za definitivní ukončení existence podobného zařízení v jejich zdech.

Na počátku 50. let 20. století byla ukončena první velká rekonstrukce a došlo ke zpřístupnění 27 místností (z toho sedm v markrabském domě a 20 v prostorách bývalé okresní věznice). Jejich charakter navazoval na předešlé expozice,

⁵⁴ Tamtéž, inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27, informace o zřízení obecní věznice z 3. 6. 1948.

⁵⁵ Takzvané správní věznice začaly vznikat již v druhé polovině 19. století za účelem trestání přestupků, které nebyly považovány za trestné činy a spadaly do kompetence policejních nebo politických úřadů. Po únoru 1948 se ale jako podřízená složka ONV staly součástí systému sloužícího k perzekuci obyvatel Československa. Dušan JANÁK, *Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, příloha Českého vězeňství 3/2001, Praha 2001, s. 24, 25.

⁵⁶ SOkA Sokolov, MěNV Loket, inv. č. 832, sign. 354, evid. j. č. N 49, informace pro velitelství stanice SNB Loket z 20. 3. 1950.

takže vzniklo rozlehlé regionální muzeum seznamující návštěvníky s přírodou, historií i významnými uměleckými předměty z celého Loketska. Opomenuta nezůstala ani místní produkce porcelánu s tím, že uveřejnění popisu výrobního postupu podléhal schválení StB.⁵⁷ Hrad začal vzbuzovat velkou pozornost nejen u místního obyvatelstva, k čemuž dopomohla i rozhlasová reportáž ze slavnostního zahájení provozu, kterého se zúčastnil i pražský primátor Václav Vacek. Ten ve svém projevu celou událost zasadil do patřičného ideologického kontextu: „*Myslím, že tady je jeden z mnohých konkrétních dokladů o tom, jak si náš lid váží historie a svých kulturních památek. Co to bylo jen strašáků před těmi bolševiky, že zahyne tisíciletá civilizace, až se dostanou k moci.*“⁵⁸ Přes obvyklé politické zneužití nelze přehlédnout skutečnost, že se významná památka v mezích tehdejších možností konečně dočkala zasloužené péče.

Z nastíněných událostí vyplývá, že na počátku 50. let 20. století se loketský hrad stal plnohodnotným památkovým objektem, jehož provoz nebyl napříště narušován nevhodně umístěnou věznicí, což jen dokresluje neustále rostoucí zájem návštěvníků – 24 710 v roce 1949 a 37 194 o rok později.⁵⁹ Jejich počet pak stoupal až do roku 1961, kdy jich bylo skoro 140 000. Toto číslo ale na dlouho dobu představovalo vrchol konjunktury muzea. Jinak poměrně neradostné desetiletí tak bylo paradoxně příznivé pro loketský hrad hojně navštěvovaný zahraničními hosty západočeských lázní.

K rozšíření povědomí o historickém významu celého areálu přispělo i vyhlášení městské památkové rezervace. Od počátku 60. let se ale začaly projevovat první nedostatky. Důvod byl zcela prozaický, neustálé zmenšování prohlídkového okruhu kvůli postupnému zanedbávání péče o sbírky, provádění jen těch nejnnutnějších oprav a neustále změny jeho organizačního začlenění. V 70. letech 20. století proto docházelo k opakovanému omezování provozu (např. v roce 1972 byla zjištěn výskyt dřevomorky), což vedlo i přes snahy o reinstalaci expozic k postupnému úpadku zájmu veřejnosti.⁶⁰ Region Poohří nakonec kvůli špatnému technickému stavu objektu v roce 1983 na dlouhou dobu přišel o jeden z nejatraktivnějších turistických cílů. K jeho znovuzpřístupnění veřejnosti došlo až na počátku 90. let poté, co se hrad vrátil do majetku města.

Vylíčený příběh loketské věznice a muzea lze považovat za poměrně neobvyklý. Není totiž běžné, aby se původně významný historický objekt stal věznicí a poté vyhledávaným památkovým objektem. Existují sice případy, kdy hrad nebo klášter převzal stát a vybudoval z něj trestní ústav (Mírov, Valdice), ale ty do dnes slouží tomuto účelu. Snad jedině brněnský Špilberk má podobný osud, avšak u něj je situace přeci jen poněkud odlišná. Ukazuje se tak, že nelze opomíjet ani méně významné kapitoly dějin staveb, které se v průběhu staletí staly němými svědky

⁵⁷ Tamtéž, plán nového instalování sbírek v muzeu a na hradě dle nových směrnic.

⁵⁸ Tamtéž, přepis rozhlasového vysílání Západočeského rozhlasového deníku z 15. 4. 1952.

⁵⁹ Tamtéž, přehled o činnosti muzea a hradu z 6. 12. 1950.

⁶⁰ V. VLASÁK – E. VLASÁKOVÁ, citované dílo, s. 158.

důležitých politických rozhodnutí. I zdánlivě neatraktivní období totiž mohou přinést řadu zajímavých poznatků.

Použité prameny a literatura

Státní okresní archiv Litoměřice, f. Okresní soud Lovosice, inv. č. 199, evid. č. KT 55.

Státní okresní archiv Sokolov:

- f. ONV Locket, sign. III/8, evid. j. N 40.
- f. MěNV Locket:
 - inv. č. 627, evid. j. 627.
 - inv. č. 724, sign. III/8, evid. j. N 27.
 - inv. č. 770, sign. XI/4, evid. j. N 30.
 - inv. č. 772, sign. XI/6, evid. j. N 30.
 - inv. č. 832, sign. 354, evid. j. N 49.
 - inv. č. 847, sign. 584/5, evid. j. N 51.
 - inv. č. 1000, sign. 457/1, evid. j. N 77.

Archiv bezpečnostních složek, f. A2/1, inv. č. 1765, kart. 58.

Jana ČEPIČKOVÁ, *Trestní nalézací komise Nymburk 1945-1948*, diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v roce 2010.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2007.

Dušan JANÁK, *Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, příloha Českého vězeňství 3/2001, Praha 2001.

August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze České XIII. – Plzeňsko, Loketsko*, elektronická edice, Praha 2000.

Tomáš STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích po roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.

Vladimír VLASÁK – Eva VLASÁKOVÁ, *Dějiny města Lokte*, Locket 2004.

Vězeňství v Československé republice, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1930.

Zákon č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích.

ZACHÁZENÍ S VĚZNĚNÝMI CIZINCI V LETECH 1945-1989

Aleš Kjár

Po porážce nacistického Německa ve 2. světové válce dochází k zahájení obnovy Československé republiky (ČSR) ve všech oblastech působnosti státní správy. Justici a vězeňství byl svěřen nelehký úkol, týkající se potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů v rámci retribučního řízení. K plnění programového prohlášení vlády (tzv. Košického vládního programu z 5. 4. 1945) a příslušných dekretů prezidenta republiky, dočasně nahrazujících zákony, byla na celém území ČSR zřizována improvizovaná vězeňská zařízení táboremého typu. Jejich účelem bylo soustřeďování německého obyvatelstva pro trestní řízení (internační tábory), pracovní využití (pracovní tábory) a zabezpečení odsunu z území ČSR (sběrné tábory).

Mnohé tábory však zpočátku byly univerzální, neboť v nich byly umísťovány osoby určené k trestnímu řízení před mimořádnými lidovými soudy, společně s osobami soustřeďovanými k odsunu a na všechny se vztahovala pracovní povinnost. Německému obyvatelstvu, historicky usídlenému na našem území, bylo odepřeno navrácení československého státního občanství, které ztratilo v roce 1939 v důsledku zániku ČSR a získání říšskoněmeckého občanství. Tito bývalí spoluobčané se stali nejpočetnější skupinou vězněných cizinců. Z dostupných pramenů vyplývá, že po květnu 1945 byli Němci soustředěni přibližně do 500 táborů, z toho téměř 300 táborů se nacházelo v Čechách a 200 táborů na Moravě a ve Slezsku. Celkový počet umístěných přesáhl 100 000 osob. I když se koncem roku snížil počet táborů na 300, nacházelo se v nich přibližně 150 000 osob.⁶¹ Internovaní Němci byli v táborech vystaveni kvůli nekvalifikovaného a často i morálně pokleslého strážního personálu z řad Revolučních gard (RG) a různých dobrovolnických ozbrojených formací. Byli okrádáni o cenné osobní věci, týráni a beztrestně usmrcováni. Žili v naprosto nevyhovujících hygienických podmínkách bez náležitého stravování a lékařské pomoci. Jakýkoliv případný projev lidskosti ze strany československých občanů byl obecně považován za nadřžování poraženému nepříteli, i když se mohlo jednat o staré osoby nebo dokonce děti. Tento stav se v průběhu roku 1945 odrážel v početném výskytu úmrtí v důsledku „zevních nebo neurčených příčin“ (7370 případů) nebo sebevražd (5558 případů).⁶²

Teprve na přelomu srpna a září 1945 se podařilo vytvořit táboremý systém s ústřední správou, dozorem a kontrolou v působnosti ministerstva vnitra (MV). Tím byla umožněna centrální regulace činnosti táborů z hlediska jejich hospodaření, výkonu pracovní povinnosti internovaných a pravidel táboremého života. K tomu

⁶¹ Tomáš STANĚK: *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Opava 1996, s. 27-28., 193-194.

⁶² T. STANĚK: *Perzekuce 1945*, Praha 1996, s. 164-165. K podmínkám internovaných Němců podrobněji: T. SANĚK, citované dílo, s. 46; T. STANĚK, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Opava 1996, s. 59-88; T. STANĚK, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Sešity č.41/2005, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 64-84.

byly vydány jednotné domácí řády a závazné strážní, zdravotnické a další předpisy. Dodržováním domácích řádů byl sledován diferencovaný způsob zacházení s internovanými v rámci stanovených typů táborů, který směřoval k vytvoření potřebných podmínek k přechodu od tzv. živelných odsunů německého obyvatelstva, prováděného členy RG k organizovaným odsunům, které byly zajišťovány vyčleněným kontingentem příslušníků Československé lidové armády s potřebným materiálním zabezpečením.

Podle *Domácího řádu pro internační tábory* bylo poskytováno hromadné ubytování bez možnosti odděleného ubytování jednotlivců. K ubytování, zřizování a provozu sanitárních zařízení nebyly vydány závazné parametry, ani nebyl učiněn odkaz na platné hygienické normy, pouze bylo stanoveno, že „*dobu topení a osvětlování stanoví velitel tábora*“. Při nástupu do tábora měly být internovaným ostříhány vlasy nakrátko a ponechány základní toaletní potřeby (hřeben, zubní kartáček), které mohly být též zakoupeny v prodejně tábora. Nejméně dvakrát za měsíc měla být zajištěna teplá koupel. Po provedení desinfekce mohl být ponechán vlastní oděv nebo byl přidělován předepsaný oděv a ložní prádlo podle možností tábora. Interval k výměně spodního a ložního prádla nebyl stanoven a jeho praní měla zpravidla zabezpečovat správa tábora. Stravování bylo zajišťováno denním výdejem tří jídel, přičemž denní dávka chleba činila 300g. Kvalitu stravy měl prověřovat velitel tábora, který také určoval čas výdeje. Z trestu nebo při nutných pracích mohlo být nařízeno zkrácení polední přestávky. Oběd byl vydáván podle uvážení velitele tábora a se zřetelem na pracovní nebo povětrnostní podmínky buď v táboře nebo na pracovišti. Na přístup k pitné vodě v kteroukoliv dobu nebyl nárok. Před každodenním nástupem do práce prováděli internovaní rozcvičku v trvání 15 minut. Jiná forma tělesného cvičení nebo sportovní činnost nebyla výslovně povolena, i když bylo stanoveno, že nedělní a sváteční odpoledne mají sloužit k zotavení a účelnému využití volného času. Zdravotní péče měla být zajišťována lékařem tábora a nutná odborná vyšetření nebo ošetření měla být zabezpečována převozem do veřejných nemocnic na základě rozhodnutí úředního lékaře. Lékařskou prohlídkou měli projít všichni již při nástupu do tábora a denně měli mít možnost požádat o lékařské vyšetření nebo ošetření. Úřední lékař byl povinen průběžně prověřovat zdravotní stav internovaných a hygienické podmínky tábora a navrhnout veliteli tábora potřebná opatření.

Omezování internovaných za účelem dodržování stanoveného pořádku a kázně bylo prováděno prostřednictvím celé řady příkazů, zákazů a pohrůzek trestem. Vedle pochopitelných příkazů, týkajících se čistoty, hygieny, zdravotního stavu a zásad slušného chování, bylo vyžadováno vojenské vystupování při styku s personálem tábora, tj. podávání hlášení v pozoru, nástupy a přesuny ve tvaru. V průběhu pracovní činnosti bylo povoleno mluvit jen v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů. Jednoznačné zákazy se týkaly: užívání jiného než přiděleného lůžka, vstupu do jiných ubytoven, výměny nebo prodeje vlastních věcí, požívání alkoholu, kouření a držení zápalek nebo zapalovače, přijímání návštěv a opuštění tábora nebo vzdálení se z pochodující pracovní skupinou. Pohrůžka kázeňským

trestem se týkala: držení nepovolených věcí, zatajování, předstírání nebo protahování nemoci, násilností, zprotivení nebo srocování, rušení nočního klidu, odesílání dopisů nedovoleným způsobem a poškozování majetku tábora nebo pracovního náradí. Pokud nebyl zjištěn viník způsobené škody, byla postižena příslušná skupina. Za iniciativní plnění stanovených povinností a mimořádný pracovní výkon mohl velitel tábora udělit tyto kázeňské odměny: veřejnou pochvalu, různé výhody (častější dopisování, návštěvy aj.), ustanovení do funkce vedoucího ložnice (světnice), ubytovny (baráku) nebo pracovní skupiny (komanda). Při porušení domácího řádu nebo nízkém pracovním výkonu mohly být uloženy následující kázeňské tresty: důtka, odnětí výhod (např. dopisování a přijímání korespondence), odnětí teplé stravy ráno a večer po 3 dny za sebou, odnětí slamníku (tvrdé lůžko až třikrát po sobě), příkázání zvláštních prací až na 5 dní (celková pracovní doba nesměla přesáhnout 14 hodin denně), uzavření po práci až na 14 dní a celodenní uzavření v trvání nejvýše 14 dní. Tyto tresty mohl ukládat jen velitel tábora, popř. velitelé pracovních skupin. Za jeden přestupek mohl být uložen jen jeden trest a před výkonem trestů odnětí teplé stravy nebo slamníku, příkázání zvláštních prací a uzavření v kázeňské cele mělo být vyžadováno stanovisko lékaře tábora. Jakékoliv tělesné tresty byly přísně zakázány. Dozorcům tábora nebylo povoleno používání poutacích prostředků vůči internovaným. Násilnosti, zprotivení nebo srocování měly však být přísně potlačeny a v případě nutnosti i za použití zbraní. V takovém případě měla být vyžádána asistenční pomoc příslušníků Sboru národní bezpečnosti (SNB).

Kontakt internovaných s vnějším světem byl udržován prostřednictvím dopisů a balíčků. Odesílání dopisů bylo povolováno jen velitelem tábora nebo jeho zástupcem za vzorné chování jako výhoda. V takovém případě mohli internovaní odeslat svým rodinám nebo příbuzným jednou měsíčně korespondenční lístek s textem pouze v češtině v rozsahu 20 řádků. Dopisy podléhaly cenzuře a při zjištění závadného obsahu byly zadrženy. Obdobným způsobem bylo nakládáno s došlou poštou. Balíky směly být přijímány jen jednou měsíčně. Návštěvu mohl výjimečně povolit jen velitel tábora nebo jeho zástupce a rovněž tak i styk s cizími a úředními osobami. Na pravidelné informace, týkající se společenského dění prostřednictvím rozhlasu nebo tisku, neměli internovaní nárok. Rovněž neměli nárok na používání knih a uspokojování potřeb náboženského života (bohoslužby).

Všichni internovaní měli být po svém příchodu seznámeni velitelem tábora s vybranými částmi domácího řádu, které měly být též zveřejněny na vývěskách v jednotlivých ubytovnách. Jejich žádosti a stížnosti měl denně ve stanovenou dobu vyřizovat velitel tábora nebo jeho zástupce při tzv. raportu. Naproti tomu nebyl nárok na podávání stížností a žádostí inspekčním orgánům při jejich návštěvě v táboře. Písemné žádosti nebo stížnosti mohly být se stanoviskem velitele tábora zasílány pouze příslušnému úřadu, který tábor spravoval (okresnímu národnímu výboru, okresní správní komisi, městskému národnímu výboru u statutárních měst nebo úřadu Národní bezpečnosti), přičemž lhůta k vyřízení nebyla stanovena.

Inspekční (dozorová) činnost, kterou prováděli pracovníci příslušných úřadů, měla být zaměřena na hospodářskou, zdravotní a zásobovací situaci v táboře.⁶³

Podle *Domácího řádu pro pracovní a sběrné tábory* bylo poskytováno rovněž hromadné ubytování bez možnosti odděleného ubytování jednotlivců. Ženy a děti do 14 let měly být vždy ubytovány odděleně od mužů a pokud možno ve zvláštním objektu. Pracovní skupiny zaměstnávané mimo tábor ve vzdálenosti nad 6 km mohly být ubytovány v místě pracoviště. Ubytovací podmínky nebyly podrobněji upraveny. Dobu topení a osvětlení opět stanovil velitel tábora. Obdobně jako u internačních táborů byly upraveny podmínky k dodržování hygieny a vystrojování. Ani způsob stravování se zásadně neodlišoval pokud jde o svařování potravin v táborové kuchyni, výdej jídel a stanovený denní příděl chleba (300 g). Výjimečně a v nepatrném množství bylo poskytováno méně hodnotné maso, přičemž množství vydávané strany záviselo na fyzické náročnosti vykonávané práce. Zvláštní přídavek 100 g masa byl určen pro těhotné ženy a dětem od 2 do 15 let mělo být vydáváno půl litru mléka denně. I když v pracovních a sběrných táborech měli všichni dostatek pohybu při provádění různých prací, byly dospělé a zdravé osoby povinny nastoupit každý den po snídani ke čtvrt hodinovému cvičení. Podmínky k zajišťování zdravotní péče byly stejné jako v internačních táborech. Za porušení domácího řádu, neuposlechnutí příkazu nebo nízkého pracovního výkonu mohl velitel tábora, popř. velitelé oddělených pracovních skupin uložit následující kázeňské tresty: důtku, odnětí výhod (např. dopisování), odnětí teplé stravy ráno a večer (nejvýše 3 dny za sebou) a odnětí slavníku – tvrdé lůžko (nejvýše 3 dny za sebou). Tresty měly být ukládány jednotlivě a vyměřovány podle závažnosti provinění s ohledem na celkové chování příslušníka tábora. Jakékoliv jiné, zejména tělesné tresty byly personálu tábora zakázány pod hrozbou služebního postihu. Při srocní, zprotivení nebo násilnostech mohlo být proti příslušníkům tábora použito zbraně jako v internačních táborech. Kontakt s vnějším světem pokud jde o odesílání a přijímání dopisů, balíků a návštěv se zásadně neodlišoval od úpravy pro internační tábory. Používání knih bylo povoleno pouze v souvislosti s organizovanou činností dětí do 12 let věku, které se měly věnovat hrám, četbě a popř. výuce pod vedením příslušníka tábora (muže nebo ženy), který nebyl schopen jiné práce. Na rozdíl od internovaných mohli příslušníci pracovních a sběrných táborů navštěvovat bohoslužby a používat vlastní náboženské knihy, pokud to povolil velitel tábora. Žádosti a stížnosti mohli podávat příslušníci tábora veliteli nebo jeho zástupci při denním raportu po předchozím přihlášení u vedoucího ubytovny nebo pracovní skupiny. Postup při podávání žádostí a stížností úřadu zřizovatele pracovního a sběrného tábora (ONV, OSK apod.) a inspekční činnost byly upraveny obdobně jako v internačních táborech.⁶⁴

⁶³ Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice (ABS), f. E-6, a.j. 1-MV ze dne 17.9.1945 č. 1620-3/9-45-1-V/4, *Domácí řád pro internační tábory*.

⁶⁴ ABS, f. E-6, a.j. 1-MV ze dne 17.11.1945, č. II-1620-16/11-45-30-V/4, *Domácí řád pro pracovní a sběrné tábory*.

Zacházení s německých obyvatelstvem v internačních, sběrných a pracovních táborech vykazovalo závažné nedostatky i po vydání domácích řádů. Vyvolávaly pozornost Mezinárodního červeného kříže, zahraničních sdělovacích prostředků i některých domácích novinářů, poslanců a ministrů z řad národních socialistů a lidovců. Československá vláda byla nakonec donucena vytvořit zvláštní komisi ze zástupců ministerstev vnitra, spravedlnosti a informací, které svěřila prošetřování stížností na podmínky v táborech, s cílem dát zřetelně najevo, že tyto záležitosti sleduje a řeší.⁶⁵ Neutěšený stav životních podmínek v táborech pro německé obyvatelstvo byl prakticky vyřešen až jejich postupným rušením v souvislosti s prováděním odsunu Němců z území ČSR. V letech 1945-1947 bylo odsunuto celkem 2 996 000 Němců, z toho cca 2 906 000 do západního Německa a Rakouska a cca 90 000 tzv. německých antifašistů do východního Německa.⁶⁶

K trestnímu postihu nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů byly vydány příslušné retribuční dekrety prezidenta republiky, na jejichž základě byly zřízeny mimořádné lidové soudy (MLS), zpravidla v sídlech krajských soudů a Národní soud se sídlem v Praze, jehož jurisdikci podléhal státní prezident a členové protektorátních vlád, další osoby ve vysokých politických, správních a hospodářských funkcích v protektorátu a též novináři a rozhlasoví hlasatelé, kteří sloužili německým nacistům. Národní soud se sídlem v Bratislavě obdobně stíhal exponenty bývalého slovenského státu.⁶⁷ V letech 1945-1947 projednaly MLS v českých zemích celkem 33 233 případů, ve kterých bylo souzeno celkem 12 939 Čechů (10 032 mužů a 2 907 žen), dále 19 884 Němců (17 351 mužů a 2 533 žen) a 360 osob jiné národnosti. MLS odsoudily celkem 703 osob k trestu smrti, 750 osob k doživotnímu trestu a 20 182 osob k trestu odnětí svobody.⁶⁸

Osoby německého původu, odsouzené MLS k trestu odnětí svobody do 5 let, byly zařazovány do *zvláštních nucených pracovních oddílů* k odstraňování válečných škod na komunikacích a veřejných budovách a obnově národního hospodářství. Tyto pracovní oddíly byly zřizovány ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy na základě příslušného dekretu prezidenta republiky.⁶⁹ Trestanci byli povinni pracovat nejméně 8 hodin denně a určitá odměna mohla být poskytnuta jen „*pilným a snaživým*“ jednotlivcům podle platných předpisů ministerstva spravedlnosti. Podle zařazování trestanců do 3 kázeňských tříd byly odstupňovány nároky na dopisování, přijímání balíčků a návštěv, vycházky a nákup věcí osobní potřeby (tzv. vedlejší požitky) v kantýně.

⁶⁵ T. STANĚK, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Opava 1996, s. 94-102.

⁶⁶ Jiří BÍLEK a kol., *Vojenské dějiny Československa (1945-1955), V.díl*, Praha 1989, s. 193.

⁶⁷ Dekret prezidenta republiky č. 16 ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, Dekret prezidenta republiky č. 17 ze dne 19. června 1945 o Národním soudu, Dekret prezidenta republiky č. 183 ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti.

⁶⁸ Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava, 1998, s. 342.

⁶⁹ Dekret prezidenta republiky ze dne 27.října 1945 č.126/45 o zvláštních nucených pracovních oddílech.

Němci a Maďaři měli být zařazováni do nejvyšší kázeňské třídy jen výjimečně. Za nekázeň a zejména neplnění pracovních povinností mohly být ukládány kázeňské tresty: omezení nebo dočasné odnětí výhod, půst o vodě a chlebě, uložení těžší a nepříjemnější práce, tvrdé lože (pryčna bez slamníku), samovazba v kárné cele, vazba v temnici a sesazení do nižší kázeňské třídy.⁷⁰ Ze zjištění T. Staňka vyplývá, že počátkem roku 1947 bylo v českých zemích uvězněno celkem 21 000 až 22 000 osob s převažujícím počtem odsouzených Němců v trestních ústavech Plzeň-Bory a Mírov. Ve zvláštních nucených pracovních oddílech bylo zařazeno celkem 11 654 trestanců, z nichž nejvíce pracovalo v zemědělství (3 109 osob), v průmyslu „kamene a zemin“ (2 658 osob), kovodělném průmyslu (1 737 osob), ve stavebnictví (1 077 osob) a při těžbě uhlí (936 osob).⁷¹

Podle statistických údajů Velitelství Sboru vězeňské stráže (SVS) v Praze bylo na území ČSR k 15. 5. 1950 celkem 32 638 vězňů, z toho 5 698 (tj. 17,5%) cizinců. Z uvedeného počtu cizinců mělo 156 vězňů státní příslušnost jiného lidově demokratického státu, 5 332 vězňů německou státní příslušnost a 210 vězňů jinou státní příslušnost. Vedle toho se uvádí 1 666 vězňů bez zjištění státní příslušnosti. Z počtu 11 026 vězňů označených jako „protistátní“ bylo celkem 169 (tj. 1,5%) cizinců, z toho 32 vězňů se státní příslušností jiného lidově demokratického státu, 76 vězňů s německou státní příslušností a 61 vězňů s jinou státní příslušností. Z počtu 10 621 vězňů, označených jako „retribuční“ bylo celkem 5 218 (tj. 49,1%) cizinců, z toho 26 vězňů se státní příslušností jiného lidově demokratického státu, 5090 vězňů s německou státní příslušností a 102 vězňů s jinou státní příslušností. U počtu 1 377 vězňů nebyla zjištěna státní příslušnost.⁷² Z uvedeného vyplývá, že ve sledovaném období mezi vězněnými cizinci výrazně převažovali vězni s německou státní příslušností, kteří ve většině případů vykonávali trest odnětí svobody za činnost na okupovaném území Protektorátu Čechy a Morava. Tzv. protistátní vězni z řad cizinců, kteří byli zatčeni při přecházení státní hranice, byli zpravidla umístěni do vyšetřovací vazby ve věznici Velitelství státní bezpečnosti v ulici Zikmunda Wintra v Praze 6, která byla zřízena v roce 1951. Podle P. Tomka byla tato věznice určena k „předběžnému nebo operationálnímu vyšetřování zajištěných osob, zejména k důkladnému vytěžování zpravodajských poznatků od zatčených agentů – chodců a vlastních spolupracovníků, vysílaných ze zahraničí do Československa.“⁷³ Vhodné vězněné cizince se snažila Státní bezpečnost (StB) získat za své agenty k nasazení v zahraničí. Podle zjištění D. Státníka se retribuční vězni sami nabízeli ke spolupráci pro orgány čs. rozvědky po svém propuštění a vystěhování do západního Německa,

⁷⁰ Zemský archiv Opava (ZA Opava), f. Státní zastupitelství Opava (SZ Opava), karton 15, sv. 252-256, *Instrukce o výkonu trestu ve zvláštních nucených pracovních oddílech*.

⁷¹ T. STANĚK: *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava 2002, s. 76.

⁷² Národní archiv Praha (NA Praha), f. SSNV, sv. 34/1, *Statistické tabulky o stavu vězňů k 15. 5. 1950*.

⁷³ Prokop TOMEK: *Dvě studie o československém vězeňství 1948-1989, Vývoj systému agenturní činnosti ve vězeňských zařízeních československého komunistického režimu 1948-1989*, Praha 2000.

pokud bude jejich věznění zkráceno.⁷⁴ Cizinci, o které StB neměla zájem, vykonávali vazbu v soudních věznicích mezi vězni s československou státní příslušností s tím, že při umisťování do cel byli oddělováni spolupachatelé. K výkonu trestu odnětí svobody byli cizinci zařazováni podle platného kritéria, tzv. třídní diferenciaci stejně jako českoslovenští občané do trestních ústavů, soudních věznic a pracovních útvarů. I v průběhu výkonu trestu se snažila StB o získávání budoucích agentů z řad odsouzených cizinců s německou státní příslušností. Podepsáním takové spolupráce bylo možno dosahovat nejvyšších výhod, který umožňoval vězeňský řád. Podle svědectví bývalých politických vězňů se stávali prominentními i němečtí retribuční vězni, zejména tzv. sudeťáci, kteří ochotně spolupracovali s vedením tábora jako členové vězeňských samospráv a informátoři.

V roce 1951 byl tehdejším ministrem spravedlnosti Štefanem Raisem vydán *Vězeňský řád*, který upravil zacházení s vězni na základě tzv. třídního přístupu. Zacházení s vězněnými cizinci nebylo nijak zvlášť upraveno, lze však říci, že jejich styk s rodinami žijícími v zahraničí byl komplikovanější, než u ostatních vězňů. O přijímání a odesílání dopisů a návštěvách rozhodoval prokurátor nebo národní výbor, příslušný v trestní věci. Frekvence dopisování a návštěv u odsouzených se řídila podle jejich zařazení do některé ze čtyř výhodnostních skupin. Tzv. protistátní vězni (političtí) byli zpravidla zařazeni po celý výkon trestu v první výhodnostní skupině, pro kterou bylo stanoveno odesílání a přijímání dopisů jednou za 2 měsíce a přijímání návštěvy členů rodiny rovněž jednou za 2 měsíce v rozsahu 20 minut. Všechny dopisy byly cenzurovány a ty, které byly shledány jako závadné, nebyly odsouzenému předány nebo odeslány. Při návštěvě mohl odsouzený rozmlouvat jen v řeči srozumitelné dohlížejícímu příslušníku SVS, pokud nebyl povolen tlumočnick.⁷⁵ V roce 1953 byli tzv. protistátní vězni umisťováni do uzavřených ústavů nápravných zařízení (UÚNZ) Mírov, Valdice, Opava, Praha-Ruzyně, Leopoldov, Pardubice, Olomouc a Ilava nebo uzavřených pracovních útvarů nápravných zařízení zejména v pracovních táborech v Jáchymově a Horním Slavkově. Podle *Řádu nápravných zařízení*, vydaného ministrem národní bezpečnosti Karlem Bacílkem v roce 1953 byl stanoven interval k odesílání a přijímání dopisů u odsouzených nejméně jednou za 4 měsíce. Interval k přijímání návštěv u odsouzených byl stanoven nejméně jednou za 8 měsíců. Ostatní podmínky k dopisování a přijímání návštěv se nelišily od předchozí úpravy.⁷⁶

V roce 1954 vydal ministr vnitra Rudolf Barák *Řád pro věznice MV*, podle něhož si mohli obvinění dopisovat s příbuznými jen se svolením příslušného vyšetřujícího orgánu. Dopisy musely být opět cenzurovány vyšetřujícími orgány. Dopisování s příbuznými, žijícími v zahraničí bylo zakázáno. Návštěvy příbuzných mohli

⁷⁴ Dalibor STÁTNÍK: *Agenti nacistických bezpečnostních složek gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB.*, in: Sborník archivu MV, Praha 2003, s. 6.

⁷⁵ Kabinet dokumentace a historie VS ČR (KDH), *Vězeňský řád*, výnos ministra spravedlnosti ze dne 2. července 1951, služební předpis S-4.

⁷⁶ ABS, f. A2/1, a.j. 186, *Řád nápravných zařízení*, rozkaz ministra národní bezpečnosti ze dne 1. dubna 1953, služební předpis NZ-zákl-I-1.

obvinění přijímat rovněž se svolením příslušného vyšetřujícího orgánu, ale také se svolením prokurátora a předsedy senátu. Návštěva mohla být povolena nejdéle na 30 minut (od roku 1956 nejdéle 1 hodinu) pro jednu až dvě dospělé osoby bez omezení počtu dětí a za přítomnosti příslušníka nápravných zařízení (NZ).⁷⁷

V roce 1955 vydal ministr vnitra Rudolf Barák *Řád pro nápravně pracovní tábory* (NPT), ve kterém bylo stanoveno, že odsouzeným se povoluje dopisování s příbuznými, žijícími v ČSR i cizině s tím, že příbuzným v kapitalistických státech mohou odeslat jeden dopis za 3 měsíce. Veškerá korespondence podléhala cenzuře, prováděné příslušníky NZ. Cenzuru cizojazyčných dopisů měla zajišťovat Krajská správa (KS) MV nebo správa NZ MV. Návštěvy měly být umožňovány jednou za 3 měsíce a nejméně 1 hodinu. Prominentním vězňům, „kteří se za celou dobu pobytu v táboře projeví kladně jak osobním chováním, tak i překračováním výrobních úkolů plněním normy nad 150%“ mohl náčelník tábora se souhlasem příslušného náčelníka KS MV povolit tzv. osobní návštěvu k přijetí manželky nebo družky. Tuto návštěvu bylo možno povolit jednou za 6 měsíců v délce do 4 hodin v denní době a byla přijímána ve zvláštní místnosti s lůžkem a nejnutnějším nábytkem.⁷⁸

V roce 1956 byl vydán *rozkaz ministra vnitra*, který stanovil, že odsouzeným se povoluje dopisování s příbuznými, žijícími v kapitalistických státech, a to odesláním dopisu jednou za 3 měsíce. Dále bylo stanoveno, že cizojazyčná korespondence se cenzuruje ve věznici nebo se zasílá k cenzuře na KS MV nebo na správu NZ. Cenzura dopisů, kterou vězeň obdržel nebo odevzdal k odeslání, měla být provedena nejdéle do 10 dnů. Korespondenci odsouzených s osobami v zahraničí dále upravoval tajný rozkaz náčelníka správy NZ. Dopisy odsouzených do zahraničí musely být zasílány správě NZ hromadně k vypravení. Bylo výslovně zakázáno odesílat korespondenci do zahraničí přímo z věznice nebo tábora. Dopisy zasílané vězňům ze zahraničí musely být adresovány na poštovní úřad Praha 3, schránka 1034/číslem, určeným rozkazem náčelníka správy NZ pro příslušnou věznici nebo tábor. V dopisech vězňů do zahraničí nesměl být uveden název a místo věznice nebo tábora. Odsouzeným cizincům mohl povolit návštěvu náčelník věznice, a to nejméně jednou za 3 měsíce.⁷⁹

K 1. 1. 1960 se nacházelo ve vězeňských zařízeních na území Československé republiky celkem 35 593 vězňů, z toho 1 730 obviněných ve výkonu vazby a 31 809 odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. V uvedeném počtu odsouzených je zahrnuto 264 cizinců, jejichž podíl činil 8,3 %. Nejpočetnější skupinou byli odsouzení s německou státní příslušností (75 osob). V sestupném pořadí následovali odsouzení se státní příslušností polskou (61 osob), rakouskou (34 osob), maďarskou (23 osob), bulharskou (19 osob), sovětskou (17 osob), rumunskou

⁷⁷ABS, f. A2/1, a.j. 186, *Řád pro věznice ministerstva vnitra Československé republiky*, rozkaz ministra vnitra ze dne 2.května 1954, služební předpis NZ-zákl-II-1.

⁷⁸ Citovaný pramen, služební předpis NZ-zákl-II-2.

⁷⁹ ABS, f. A2/1, a.j. 186, rozkaz ministra vnitra č.29/1956. Tajný rozkaz náčelníka správy nápravných zařízení č. 7/1955 a č.12/1956.

(10 osob), jugoslávskou (7 osob), řeckou (6 osob), italskou (4 osoby), americkou (3 osoby), francouzskou (2 osoby), švýcarskou (2 osoby) a tureckou (1 osoba).⁸⁰

Ve 2. polovině 60. let 20. století došlo k právní úpravě věznění cizinců, která byla v zásadě platná až do roku 1989. Pro účely trestního řízení byl cizinec definován jako osoba s jinou státní příslušností než k Československé socialistické republice (ČSSR) nebo osoba bez státní příslušnosti, přičemž se přihlíželo, zda dotyčné osobě byl povolen trvalý pobyt na území ČSSR či nikoliv. Tyto osoby (s výjimkou osob s diplomatickou imunitou) podléhaly pravomoci čs. orgánů činných v trestním řízení, pokud spáchaly trestný čin na území ČSSR a též v zahraničí, jestliže se jednalo o trestné činy vyjmenované v § 19 platného trestního zákona (např. rozvracení republiky, teror, záškodnictví, sabotáž, podvracení republiky, vyzvědačství, padělání a pozměňování peněz a další). Cizinci mohli být vzati do vazby a odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody, popř. k výkonu absolutního trestu. Podmínky k výkonu vazby byly stejné jako u občanů ČSSR s výjimkou tzv. vydávací vazby, související s řízením o vydání do ciziny.⁸¹

Trest odnětí svobody u odsouzených cizinců byl vykonáván ve smyslu platného zákona a řádu výkonu trestu, avšak s určitými odchylkami od způsobu výkonu trestu československých občanů, které stanovil příslušný *rozkaz náčelníka správy Sboru nápravné výchovy (SNV)*.⁸² Cizinci vykonávali trest v samostatném oddělení určeného nápravně výchovného ústavu (NVÚ). Do jednotlivých cel nebo ložnic byli rozmísťováni zpravidla podle státní příslušnosti, nápravně výchovných skupin (I. - III.) určených v rozsudku a cizinci ze socialistických států byli oddělováni od ostatních. Zaměstnávání byli jen na pracovištích uvnitř NVÚ a odděleně od ostatních odsouzených.

S rodinnými příslušníky, žijícími v zahraničí si mohli cizinci dopisovat pouze prostřednictvím správy SNV, která prováděla cenzuru korespondence. Na korespondenci včetně dopisů, které byly odesílány úřadům a organizacím v zahraničí i zastupitelským úřadům v ČSSR, nesmělo být uváděno místo výkonu trestu odnětí svobody nebo používáno prezentační razítko. Korespondence adresovaná ústředním úřadům v ČSSR byla postupována z NVÚ správě SNV ČSR s předkládacím dopisem, obsahujícím základní a rozsudkové údaje o cizinci. Korespondence adresované státním úřadům, orgánům a organizacím ČSSR byla odesílána stejným způsobem jako u ostatních odsouzených.

⁸⁰ KDH, *Činnost nápravných zařízení ministerstva vnitra republiky Československé v roce 1959*, interní dokument ministerstva vnitra – správy nápravných zařízení ze dne 10. února 1960, výtisk č. 4, kapitola: Statistický rozbor složení a počtů vězňů k 1. 1. 1960.

⁸¹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ze dne 29. listopadu 1961, §§ 17, 18, 19. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ze dne 29. listopadu 1961, §§ 10, 11, 379, 381. Řád výkonu vazby, rozkaz ministra spravedlnosti (RMS) č. 4/1969, úplné znění RMS č. 29/1970.

⁸² Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších změn a doplňků. Řád výkonu trestu odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech, rozkaz ministra vnitra č. 32/1965, úplné znění RMS č. 17/1973. KDH, rozkaz náčelníka správy Sboru nápravné výchovy ČSR č. 27/1978, kterým se stanoví některé zvláštnosti výkonu trestu odnětí svobody u cizinců.

Návštěvy byly povolovány jen na základě žádosti oprávněného žadatele, tj. rodinných příslušníků, advokáta a pracovníka příslušného zastupitelského úřadu v ČSSR. Návštěvu rodinných příslušníků povoloval náčelník odboru nápravně výchovné činnosti správy SNV ČSR, návštěvu advokáta povoloval náčelník NVÚ a konzulární návštěvu povoloval náčelník vnitřního odboru správy SNV ČSR. Konzulární návštěva se nezahrnovala do běžných návštěv, o jejím průběhu se pořizoval záznam, který byl zakládán do osobního spisu cizince. Na rozdíl od ostatních odsouzených měli být cizinci předváděni k návštěvám zásadně v občanském oděvu. Současně s návštěvou bylo povolováno přijetí balíčku. Proclení balíčků, včetně zasílaných prostřednictvím Československého červeného kříže nebo podniku zahraničního obchodu Tuzex, zajišťoval NVÚ a hradil cizinec. Zasílání léků ze zahraničí nebylo povoleno.

V rámci nápravně výchovné činnosti (NVČ) mohli cizinci odebírat cizojazyčný tisk, a to: denní tisk vydávaný v socialistických státech včetně Jugoslávie, denní tisk a časopisy (s výjimkou satirických), rozšiřovaných Poštovní novinovou službou v ČSSR. V individuálních případech mohl náčelník NVÚ povolit časopisy vydávané v zahraničí se sportovní nebo motoristickou tematikou. Vzhledem k jazykovým problémům byla NVČ u cizinců prováděna v omezeném rozsahu a soustřeďovala se především na dodržování stanoveného pořádku, kázně a plnění výkonových norem na pracovištích. Při vstupu příslušníků SNV nebo civilních oprávněných osob na ubytovnu podával hlášení určený cizinec, který ovládal český nebo slovenský jazyk. Vycházky byly prováděny denně a mohly být využívány k rozvíčkám a zájmové tělovýchově. Kromě četby povoleného denního tisku, časopisů a knih mělo být cizincům umožňováno sledování „vhodných programů“ československé televize, promítaných filmů a hrát společenské hry.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se vztahovalo na cizince s trvalým bydlištěm na území ČSSR, které umožňovalo plnění soudem uložených podmínek ve zkušební době. U ostatních cizinců bylo předčasné skončení trestu možné jen cestou upuštění od výkonu zbytku trestu za současného vyhoštění z území ČSSR, jestliže byl soudem uložen trest vyhoštění nebo po právní moci rozhodnutí o vyhoštění, vydaném ve správním řízení.⁸³

Podíl odsouzených cizinců na celkové vězeňské populaci v letech 1965-1989 nebyl výrazný a snad i z důvodu utajení se údaje o početním stavu a složení cizinců běžně nevyskytují ve statistických a faktografických materiálech bývalé správy SNV ČSR. Z ročenky SNV ČSR za rok 1979 vyplývá, že k 1. 1. 1979 vykonávalo na území ČSR trest odnětí svobody celkem 22 846 odsouzených včetně 84 (0,36 %) cizinců, rozdělených do 4 kategorií: cizinci ze socialistických zemí (33 osob), cizinci z kapitalistických zemí (44 osob), cizinci z rozvojových zemí (1 osoba) a bezdomovci

⁸³ Zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon ze dne 29. listopadu 1961, §§ 61-64. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ze dne 29. listopadu 1961, § 327. Zákon č. 68/1965 Sb., § 3. Stanovisko Tpj 60/72 Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12. prosince 1972.

(6 osob). Ve srovnání s citovanými údaji o odsouzených cizincích z roku 1959 je tato informace mnohem skromnější.⁸⁴

Použité prameny a literatura

Národní archiv Praha, f. SSNV, sv. 34/1

Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice:

- f. E-6, a.j. 1 – MV
- f. A2/1, a.j. 186

Zemský archiv Opava, f. Státní zastupitelství Opava, kart. 15

Kabinet dokumentace a historie VS ČR:

- Vězeňský řád, 1951
- Činnost nápravných zařízení MV, 1959
- Rozkaz náčelníka správy SNV č.27/1978
- Ročenka SNV ČSR za rok 1979

Dekrety prezidenta republiky č. 16, 17, 126, 183/1945

Zákony č. 140 a 141/1960, 59 a 68/1965

Stanovisko NS ČSR –Tpj 60/72

Jiří BÍLEK a kol.: *Vojenské dějiny Československa*, V.díl, Praha 1989.

Mečislav BORÁK: *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava 1998.

Tomáš STANĚK: *Perzekuce 1945*, Opava 1996.

Tomáš STANĚK: *Tábory v českých zemích 1945-1948*, Opava 1996.

Tomáš STANĚK: *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava 2002.

Tomáš STANĚK: *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.

Dalibor STÁTNÍK: *Agenti nacistických bezpečnostních složek Gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB*, in: Sb. archivu MV, Praha 2003.

Prokop TOMEK: *Dvě studie o československém vězeňství 1948-1989*, Praha 2000.

⁸⁴ KDH, Ročenka SNV ČSR za rok 1979, příloha – tab. č. 1 a 16.

VĚZEŇSKÁ STRÁŽ VE VALDICÍCH V POVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Roman John

Vězeňská stráž ČSR patřila v meziválečné době k respektované složce v rámci ozbrojených sborů. Její členění a působnost byly v podstatě převzaty už z doby habsburské monarchie.

Dozorci vězňů byli rozděleni na několik kategorií: pomocní dozorcí, dozorcí vězňů, dozorcí vězňů podúředníci, vrchní dozorcí. Z vrchních dozorců se pak rekrutovali inspektoři vězeňské stráže.⁸⁵ K největší změně po vzniku samostatného státu došlo v důsledku postupného rušení vojenského střežení trestnic, takže povinnosti armády převzala na tomto poli vězeňská stráž.⁸⁶

Po skončení druhé světové války upravil postavení a působnost Sboru vězeňské stráže (SVS) dekret prezidenta republiky č. 94 z 1. 10. 1945. Podle něho výkon strážní a správní služby v soudních věznicích a trestních ústavech obstarává Sbor uniformované vězeňské stráže. Novou úpravu organizace, služebních a platových poměrů sboru přineslo vládní nařízení č. 3/1947 Sb. Každá krajská soudní věznice a trestní ústav disponovaly oddílem SVS. Nařízení rušilo kategorii pomocných dozorců a pro příslušníky SVS stanovilo povinnost odborného školení a prokazování způsobilosti k výkonu služby.⁸⁷

Bolavým místem našeho poválečného vězeňství se stal nedostatek kvalifikovaného personálu, který se projevoval zvláště v souvislosti se zvyšujícím se počtem vězňů. Na místa dozorců přicházeli mladí lidé, zejména z řad dělníků. Způsobilost pro výkon služby ve vězeňských zařízeních přitom nebyla posuzována tak pečlivě, jako se tomu dělo v předválečné době. To se samozřejmě týkalo i prověřování charakterových a morálních vlastností nových uchazečů.

Trestní ústav ve Valdicích, určený pro kriminální a retribuční vězně s delšími tresty a částečně pro vězně trvale nemocné, nebyl žádnou výjimkou. K 31. prosinci 1945 činil celkový stav zaměstnanců ústavu 128 osob včetně 60 výpomocných dozorců.⁸⁸ Během roku se podařilo jejich počet navýšit na 158 příslušníků SVS.⁸⁹ Problémy s personálem řešila úřední místa taktéž po únoru 1948, neboť v důsledku tzv. očisty opustily řady sboru více než čtyři stovky příslušníků. Výroční zpráva Trestního ústavu ve Valdicích uvádí 22 osob, které byly přeloženy na jiné místo, tři příslušníky, kteří byli penzionováni a sedm, s nimiž byl rozvázán služební poměr. Na dovolenou s čekatelným odešel jeden, Václav Průher, nedávno povýšený na ředitele vězeňské služby správní.⁹⁰ Nepohodlného přednostu ústavu sesadil

⁸⁵ Jan UHLÍK, *Valdice republikové a protektorátní*, In: *České vězeňství 2/1996*, Praha 1996, s. 40.

⁸⁶ Například vnější střežení trestnice v Plzni zajišťovala čs. armáda až do roku 1930. Srov.: Lukáš PALEČEK, *Pamětní kniha plzeňské věznice z roku 1926*, In: *Historická penologie 1/2010*, Praha 2010, s. 3.

⁸⁷ Jiří ŠÍPAL, *Od včerejška k dnešku*, In: *Bezpečnost 22/1973*, s. 5.

⁸⁸ Tomáš STANĚK, *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava 2002, s. 35.

⁸⁹ Tamtéž, s. 67.

⁹⁰ Národní archiv Praha (NA Praha), f. SSNV, sv. 47, Výroční zpráva trestního ústavu Valdice za rok 1948.

Okresní akční výbor v Jičíně okamžitě po převzetí moci KSČ. Stalo se tak 26. února 1948. Vedením věznice byl poté dočasně pověřen poručík SNB Josef Junek.⁹¹ Již před uchopením moci komunistickou stranou jej komunistický tisk obviňoval, že prosazuje na vedoucí funkce přívržence lidové strany. Dodejme, že Prüher vedl valdický ústav od roku 1940, a že až do konce války obratně skrýval před okupanty své zapojení do odbojových aktivit.⁹²

V souvislosti s aplikací zákona č. 321/48 Sb. proběhla počátkem roku 1949 druhá vlna očisty SVS. Do nově konstituovaného sboru nebyli automaticky převedeni všichni příslušníci. Pokud jde o Trestní ústav ve Valdicích, převedeno bylo 160 a propuštěno 18 příslušníků, což představuje 9,6 procent personálu věznice.⁹³ Z těchto čísel vyplývá, že se nejednalo o masové čistky, ale postupnou, etapovitou proměnu vězeňské stráže v jeden z poslušných nástrojů komunistické moci. Ostatně akutní nedostatek dozorců a strážných v tomto období pravděpodobně neumožňoval rychlejší postup.

Zákon č. 321/48 Sb. o Sboru uniformované vězeňské stráže ze dne 22. 12. 1948 rušil platnost prezidentského dekretu č. 94 z roku 1945. Vězeňská stráž byla v novém zákoně definována jako veřejný, jednotně organizovaný sbor s působností na celém území státu. Jeho příslušníci měli podléhat vojenské soudní pravomoci. Norma stanovila i podmínky, které musí splňovat uchazeč o práci ve sboru:

- 1/ čs. státní občan, státně spolehlivý, oddaný lidově demokratickému zřízení
- 2/ ke službě způsobilý
- 3/ dosáhl 21 a nepřekročil 30 let
- 4/ vykonal presenční vojenskou službu⁹⁴

Důležitá byla pasáž, která určovala, že příslušníci SVS mají zákonem stanovená práva příslušníků SNB. Pro použití zbraně platily předpisy o použití zbraně příslušníky Sboru národní bezpečnosti. Funkční označení používaná pro vězeňskou stráž se již v této době liší od předválečného a válečného období. Výroční zpráva trestnice ve Valdicích z roku 1948 rozlišuje tyto kategorie: vrchní strážmistr vězeňské stráže, štábní strážmistr vězeňské stráže, strážmistr vězeňské stráže I. třídy, strážmistr vězeňské stráže II. třídy, podstrážmistr vězeňské stráže, pomocný podstrážmistr vězeňské stráže, výpomocná dozorčí síla.

Po přijetí zákona č. 321 a na to navazujících služebních předpisů v letech 1948-1949 byla přeměna SVS formálně dovršena novým funkčním označením vězeňského sboru. Předchozí hodnostní stupnici nahradilo vojenské označování hodností, které byly rozděleny na poddůstojnické – strážmistr SVS, štábní strážmistr a vrchní strážmistr SVS a důstojnické – podporučík SVS, poručík SVS, nadporučík SVS,

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Roman JOHN, *Věznice Valdice v proměnách času 1857-2007*, Praha 2007, s. 19; Alena KAFKOVÁ, *Věznice Valdice v období protektorátu Čechy a Morava*, In: *Historická penologie 3/2007*, Praha 2007, s. 32.

⁹³ Ondřej HLADÍK: *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, In: *Historická penologie 1/2011*, Praha 2011, s. 10.

⁹⁴ Zákon č. 321/1948 Sb., o Sboru uniformované vězeňské stráže.

kapitán SVS, štábní kapitán SVS, major SVS, podplukovník SVS, plukovník SVS. Tato kategorizace se v podstatě používala i v následujících desetiletích, přirozeně bez označení SVS.

Od počátku 50. let se začalo připravovat sloučení vězeňství v rámci jednoho rezortu, k čemuž došlo v roce 1952. Personál valdické trestnice, přejmenované na útvar nápravných zařízení, přešel do služeb ministerstva národní bezpečnosti. Příslušníci Sboru vězeňské stráže byli na základě § 51 zákona č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů, převedeni do Sboru národní bezpečnosti. Ústředním řídicím orgánem vězeňství se stala Správa nápravných zařízení ministerstva národní bezpečnosti, od roku 1953 ministerstva vnitra.

Jak vypadala personální situace ve Valdicích před sloučením vězeňství ukazuje úřední zpráva z roku 1952, která konstatuje, že početní stav příslušníků nevyhovuje potřebám ústavu. Velitelství SVS by mu proto mělo věnovat více pozornosti, protože po změně charakteru ústavu věznice na Borech se Valdice stávají nejdůležitějším trestním ústavem v českých krajích. Strážní a dozorčí služba se dlouhodobě potýkala s nenaplněnými tabulkovými místy. Zvláště ostraha pracovních útvarů, které k věznici přináležely, byla nedostatečná. V době prohlídky bylo ve vězeňském ústavu 672 a v pracovních útvarech mimo něho 609 vězňů. V největším z nich, v PÚ Svatoňovice pracovalo 315 mužů. V těchto útvarech obvykle vykonával dozorčí službu jeden příslušník SVS, strážní službu zajišťovala závodní milice.⁹⁵ Kromě toho část trestanců pracovala v tzv. venkovních pracovních četách a na noc se vracela do věznice.

Údaj z roku 1959 uvádí, že v nápravně pracovním táboře je systemizováno 140 míst, skutečný stav činil 133. Většina z těchto lidí nastoupila do služeb ministerstva vnitra po roce 1945. Pouze 16 osob mělo vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Výchovnou činnost mezi odsouzenými vykonávalo 20 referentů výchovy, agenturně operativní práci 5 příslušníků.⁹⁶

Po roce 1948 se v čele věznice v krátké době vystřídal několik osob. V polovině 50. let nastoupil do funkce náčelníka útvaru Stanislav Král. Ve funkci vydržel až do roku 1970 a stal se tak nejdéle sloužícím náčelníkem během komunistické éry. Během více než dvaceti let řídil plukovník Král tři věznice. Nejprve působil v Leopoldově a po odchodu z Valdic ještě v Útvaru SNV Brno. V roce 1978 svlékl uniformu a odešel do důchodu.⁹⁷

Od roku 1965 působili valdičtí příslušníci v rámci nově zřízeného Sboru nápravné výchovy (SNV). Ten vznikl na základě zákona č. 59/1965 Sb. jako ozbrojený

⁹⁵ NA Praha, f. SSNV, sv. 25/1, Zpráva o prohlídce trestního ústavu pro muže ve Valdicích z 18. 7. 1952. Specifikem prvního poválečného desetiletí z hlediska dějin našeho vězeňství bylo velké množství vězněných osob umístovaných mimo pevné věznice. Odhlédneme-li od zařízení táborového typu, šlo především o pracovní útvary při průmyslových závodech, na stavbách i v zemědělství. Ostraha těchto útvarů se po celou dobu jejich existence jevila úředním orgánům jako nedostatečná, o čemž svědčily četné útěky.

⁹⁶ NA Praha, f. SSNV, sv. 747.

⁹⁷ Roman JOHN, citované dílo, s. 32.

sbor podřízený ministru vnitra. Zákon nic neměnil na skutečnosti, že příslušníci podléhali v trestních věcech vojenským soudům. Služební poměry, materiální a finanční zabezpečení rovněž vycházely z předpisů platných pro SNB. Současně se vznikem SNV je zřízen ústřední řídicí orgán Správa Nápravně výchovných útvarů (NVÚ) a věznic MV a místo útvarů a ústavů pro mladistvé jsou zřízeny Nápravně výchovné ústavy MV a věznice MV.⁹⁸ Příslušníci Útvaru Sboru nápravné výchovy (Ú SNV) Valdice – toto označení již přežije komunistickou éru – nyní po změně profilací jednotlivých vězeňských zařízení mají za úkol zajišťovat střežení vězení určeného pro 3. nápravně výchovnou skupinu. Drtivou většinu osazenstva arestu tvoří na rozdíl od 50. let kriminální delikventi odsouzení za závažné trestné činy. Přibližně ve stejné době dochází k oddělení výchovné práce od ostrahy, což vedlo k vytvoření samostatné kategorie příslušníků, kteří měli na starost nápravně výchovnou činnost mezi odsouzenými. Souviselo to s větším důrazem na preventivní funkci výkonu trestu oproti složce represivní.

Období Pražského jara přineslo uvolnění cenzury, takže se začalo psát i o zacházení s politickými vězni v 50. letech. Především ve vyšetřovacích věznicích Státní bezpečnosti či Obranného zpravodajství docházelo nezdělaná k fyzickému i psychickému týrání. V tisku byl v této souvislosti otevřen případ ve Valdicích umučeného faráře Toufara. Před vyšetřovací komisí vypovídali i dozorcí, kteří tehdy na tzv. proticírkevním oddělení ministerstva vnitra sloužili. Jednalo se o speciálně instruované příslušníky soustředěné do bývalého kartuziánského kláštera z různých věznic.⁹⁹ Prováděná šetření prokázala, že plnou vinu na tragickém konci číhošťského faráře nesli příslušníci Stb, zejména velitel skupiny Ladislav Mácha. Je vcelku přirozené, že ve Valdicích, tak jako v jiných zařízeních podobného typu, existovaly případy tvrdého zacházení a šikany vůči politickým vězňům.¹⁰⁰ Není účelem studie citovat na tomto místě z rozličných vzpomínek mužů, kteří přežili léta komunistického kriminálu. Spíše je potřeba připomenout dvě skutečnosti. Tou první je obměna vězeňského personálu v poválečném období a hlavně po roce 1948. Přicházeli mladí, stranou prověřeni příslušníci, od nichž se rozhodně neočekávalo mírné zacházení s „nepřáteli režimu.“ Za druhé personál procházel od roku 1949 novým typem vzdělávání, jehož nedílnou součástí představovalo kromě vojenské a služební přípravy politické školení. Příslušníkům ozbrojených složek bylo vštěpováno, že tzv. „protistátní“ vězni představují mnohem větší nebezpečí než kriminální delikventi.¹⁰¹ Cílevědomá indoktrinace se v mnohých případech ukázala jako velmi účinná, avšak generalizovat by mohlo být v tomto případně

⁹⁸ Lubomír BAJCURA, *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945-1969*, In: České vězeňství 2-3/1999, Praha 1999, s. 53

⁹⁹ František, DRAŠNER, *Číhošťský zázrak. Zpráva o P. Josefu Toufarovi*, Praha 2002, s. 61-62.

¹⁰⁰ Během roku 1968 prověřovala vojenská prokuratura v Hradci Králové podněty na nezákonné jednání některých příslušníků Ú SNV Valdice a zahájila vyšetřování proti čtyřem z nich. Archiv VS ČR Skuteč, Vyhodnocení nápravně výchovné činnosti NVÚ Valdice za rok 1970

¹⁰¹ Blíže k problematice vzdělávání vězeňského personálu v poválečném období: Aleš KÝR, – Alena KAFKOVÁ, *Proměny odborné přípravy vězeňského personálu*, In: Historická penologie 2/2010, Praha 2010

ošidné. Obecně lze konstatovat, že zhruba od poloviny 50. let se v souvislosti s větším důrazem na dodržování tzv. socialistické zákonnosti životní podmínky politických vězňů přeci jen mírně zlepšují.¹⁰²

Po srpnové okupaci a nástupu nové politické garnitury probíhaly prověrky příslušníků Ú SNV Valdice, z nichž někteří „pravicově zaměření“ odešli nebo přešli na jinou funkci. V 70. letech pak došlo ke značné obměně personálu, takže na konci desetiletí více než dvě třetiny zaměstnanců útvaru ještě neměly odslouženo 10 let.

1. ledna 1969 vstoupila v platnost delimitace vězeňství, tedy převedení z rezortu ministerstva vnitra do rezortu spravedlnosti. Byl to krok vcelku logický, byť v řadách příslušníků vyvolával určité obavy, pramenící ze zhoršení svého postavení v porovnání s příslušníky SNB.

Plk. Rudolf Komárek – náčelník Ú SNV ČSR Valdice z let 1982-1987 (foto: Věznice Valdice)

V roce 1970 vystřídal ve funkci náčelníka útvaru Stanislava Krále plk. Antonín Kyndl. Patřil k těm, kteří začali budovat svou kariéru ihned po osvobození naší vlasti v roce 1945. Vstoupil do služeb SNB a jako člen KSČ rychle postupoval v hodnostním žebříčku. Několik let působil na správě pracovních táborů jako náčelník odboru SNB v Jáchymově. Od roku 1959 zastával funkci zástupce náčelníka valtického útvaru. V roce 1982 nahradil A. Kyndla plk. Robert Komárek. Do strany sice vzhledem ke svému věku vstoupil později než jeho předchůdce, ale i pro Komárka znamenal únor 1948 otevření cesty ke kariéře. V bývalé kartouze působil od roku 1954.

¹⁰² Spisovatel a publicista Vladimír Škutina, který pobýval ve Valdicích v letech 1962-1963 uvedl, že valná většina bachařů se k politickým chovala dobře. Vladimír ŠKUTINA, *Presidentův vězeň*, Praha 1990, s. 40.

Po nástupu Antonína Kyndla do funkce náčelníka útvaru pracoval jako jeho zástupce. Komárkovým následovníkem se stal dle zažité tradice jeho dosavadní dlouholetý zástupce Jaroslav Kordík, ustanovený do funkce v červenci 1987. Přibližně dva měsíce po událostech z listopadu 1989 byl Kordík z postu náčelníka odvolán.

V období tzv. normalizace se věznice potýkala s nedostatkem zaměstnanců, kteří by působili v přímém styku s odsouzenými. V roce 1970 mělo oddělení Nápravně výchovné činnosti systemizováno 73 míst, skutečný stav k 1. říjnu byl pouze 62. Na 1200 vězněných osob připadal tehdy 1 psycholog a 16 vychovatelů.¹⁰³ O deset let později nebyla situace jiná, neboť scházelo 12 referentů režimu a celkově pak 22 příslušníků.¹⁰⁴ V 80. letech se počet příslušníků a občanských zaměstnanců Ú SNV Valdice pohyboval nad hranicí 400 osob.

Organizační struktura věznice vypadala v této době následovně: v čele útvaru stál náčelník a jeho tři zástupci. K užšímu vedení patřil také předseda stranického výboru a vedoucí kádrové skupiny. Útvar se členil na osm oddělení, z nichž největší bylo oddělení Nápravně výchovné činnosti se 167 referenty režimu a vychovateli. Referenti režimu, ve vězeňském žargonu „režimáci“, sloužili na jednotlivých oddílech a také na pracovištích rozmístěných v areálu věznice. Strážní služba provádějící vnější střežení objektu působila v rámci oddělení Ochrany a obrany. Sestávala z velitelů směn a jim podřízených strážných. Stejně oddělení mělo na starosti provádění eskort.¹⁰⁵

Odborná příprava příslušníků SNV zahrnovala v této době sedmítýdenní nástupní kurzy, osmnáctiměsíční odborné nadstavbové studium a čtyřletou střední odbornou školu s maturitou. Vysokoškolské vzdělání právnického zaměření zabezpečovala v 70. a 80. letech Vysoká škola SNB. V polovině 70. let vzniklo ve Valdicích z podnětu tehdejšího náčelníka útvaru plukovníka Kyndla odloučené pracoviště Střední odborné školy SNV Ostrov nad Ohří pro účely odborného vzdělávání příslušníků SNV Východočeského kraje. Jednalo se o dálkové osmnáctiměsíční studium pro absolventy civilních středních a vysokých škol, kteří zde získávali příslušné odborné vzdělání. Mezi učební předměty patřily nápravná výchova s metodikou, socialistické právo, bojová a tělesná příprava, psychologie, pedagogika a marxismus-leninismus.

Vedení útvaru se snažilo přilákat do svých řad nové a hlavně mladé lidi. Vedle finanční stránky se uplatňovaly další stimuly jako rekreační pobyty nebo zdravotní péče. V roce 1981 došlo ke zprovoznění ordinace pro příslušníky a o dva roky později rehabilitační linky. Výstavba obytných domů pro zaměstnance věznice, zahájená od počátku padesátých let 20. století, kulminovala v letech sedmdesátých. V poměrně krátkém časovém období vyrostlo ve Valdicích 200 bytových jednotek, převážně pro zdejší útvar SNV.

¹⁰³ Archiv VS ČR Skuteč, Vyhodnocení nápravně výchovné činnosti NVÚ Valdice za rok 1970.

¹⁰⁴ Archiv VS ČR Skuteč, Plnění plánu ÚSNV 1976-1980

¹⁰⁵ Některé fakty o útvaru a NVÚ. Interní materiál NVÚ Valdice. Valdice 1987.

Doba reálného socialismu byla poznamenána politickou angažovaností v KSČ a SSM. K jejímu koloritu patřilo tzv. socialistické soutěžení. Útvar např. získal pamětní medaili k 25. výročí Vítězného února, byl nositelem Řádu rudé hvězdy, vyznamenání Za zásluhy o výstavbu socialismu, držitelem praporu ministra spravedlnosti a nositelem stříbrné medaile Za socialistickou výchovu. V soutěži o standartu Sboru nápravné výchovy ČSR se v průběhu 16 let trvání této soutěže devětkrát umístil na prvním místě.

Slavnostní nástup příslušníků Ú SNV ČSR Valdice a Lidových milicí v 70. l. 20. st. (foto: Věznice Valdice)

Politické změny konce roku 1989 výrazně zasáhly do každodenního života valdického NVÚ. Odsouzení spojovali tyto změny vcelku pochopitelně s možností široké amnestie. Když pak končí prezident Gustav Husák v prosinci omilostnil pouze politické vězně, vypukly nepokoje. Následující týdny a měsíce byly vyplněny snahou o zklidnění situace¹⁰⁶, prověrkami v řadách příslušníků SNV a posléze hledáním nové, modernější podoby našeho vězeňství. V tomto procesu měli a mají zásadní důležitost příslušníci a občanští zaměstnanci vězeňské služby.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Rozhodujícím momentem pro uklidnění situace se stala amnestie nového prezidenta Václava Havla, vyhlášená v lednu 1990. Pro svůj rozsah se však dočkala i mnoha kritických ohlasů.

¹⁰⁷ Současné pojmenování příslušník vězeňské služby vychází ze zákona č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční strážní.

Použité prameny a literatura:

Archiv VS ČR Skuteč

Národní archiv Praha, fond Správa sboru nápravné výchovy, kart. 25/1, 47, 747

Některé fakty o útvaru a NVÚ. Interní materiál NVÚ Valdice. Valdice 1987

Lubomír BAJCURA, *Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích v letech 1945-1969*, In: *České vězeňství 2-3/1999*, Praha 1999.

František DRAŠNER, *Číhošťský zázrak. Zpráva o P. Josefu Toufarovi*, Praha 2002.

Ondřej HLADÍK: *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, In: *Historická penologie 1/2011*, Praha 2011.

Roman JOHN, *Věznice Valdice v proměnách času 1857-2007*, Praha 2007.

Alena KAFKOVÁ, *Věznice Valdice v období protektorátu Čechy a Morava*, In: *Historická penologie 3/2007*, Praha 2007.

Aleš KÝR – Alena KAFKOVÁ, *Proměny odborné přípravy vězeňského personálu*, In: *Historická penologie 2/2010*, Praha 2010.

Lukáš PALEČEK, *Pamětní kniha plzeňské věznice z roku 1926*, In: *Historická penologie 1/2010*, Praha 2010.

Tomáš STANĚK, *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*, Opava 2002.

Jiří ŠÍPAL, *Od včerejška k dnešku*, In: *Bezpečnost 22/1973*, Praha 1973, s. 5.

Vladimír ŠKUTINA, *Presidentův vězeň*, Praha 1990.

Jan UHLÍK, *Valdice republikové a protektorátní*, In: *České vězeňství 2/1996*, Praha 1996.

Zákon č. 321/1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské stráže.

Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráž

JUSTIČNÍ STATEK JAVORNÍK

Ondřej Hladík

V předešlých vydáních časopisu *Historická penologie* byly doposud otištěny dva články zabývající se justičními statky. Problematiku ale nahlížely z hlediska vězeňství jako celku, případně zohledňovaly spolupráci s mezinárodní organizací UNRRA. Zatím tedy chyběla analýza života na konkrétní hospodářské usedlosti, která by pod drobnohledem ukázala, jak vlastně tyto samostatné pracovní útvary fungovaly a s jakými problémy se jejich personál potýkal. Tuto mezeru má zaplnit předkládaný článek, jehož úkolem je popsání skutečnosti ukázat na příkladu podkrkonošského Javorníku.

Justiční statek Javorník v roce 2009 (foto: archiv autora)

Justiční statek, který se stal předmětem zájmu předkládané studie, vznikl z hospodářství č. p. 96, zkonfiskovaného německému zemědělci Hugovi Klugemu (šlo o společné vlastnictví firmy Josef Kluge a synové). Jeho ruiny dodnes stojí přibližně uprostřed vsi, vlevo od silnice končící těsně za obcí. O rodině původního majitele usedlosti je k dispozici jen několik kusých informací. Je však zřejmé, že její členové patřili mezi místní nejpokrokovější sedláky, neboť roku 1914 poskytli pozemky a finance k založení pastvinářského družstva.¹⁰⁸ To pak v období první

¹⁰⁸ Státní okresní archiv Trutnov (SOka Trutnov), f. ONV Vrchlabí, neuspořádáno, návrh do schůze rady ONV konané 12. 5. 1945.

československé republiky velmi dobře prosperovalo, takže se o něm zmiňovala i tehdejší odborná literatura.¹⁰⁹ V roce 1946 se na dobré výsledky z 20. a 30. let pokusili navázat noví osídlenci, avšak bez většího úspěchu.¹¹⁰

Stejně tak vzkvétal i statek H. Klugeho, jak dokazují dobové fotografie zmiňované již v jedné z předešlých kapitol. Avšak válečná léta znamenala pohromu pro dosavadní prosperitu a konfiskace majetku německého obyvatelstva po roce 1945 přinesla naprostý úpadek rozsáhlého zemědělského objektu. Zásahu na něm měl i Miroslav Hušek, který javornické hospodářství převzal 15. června 1945. Nicméně není zcela jasné, z jakého titulu se ujal vedoucí funkce. Nesourodé informace jen dokreslují chaotičnost prvních měsíců po osvobození Československa. Navíc i on sám později uváděl několik variant, podle momentální potřeby. Když se na něj v říjnu 1947 obrátila oblastní úřadovna Národního pozemkového fondu (NPF) v Hradci Králové, aby předložil dokumenty k účetní kontrole, prohlásil, že byl pouze zaměstnancem bez jakýchkoliv pravomocí.¹¹¹

V roce 1948 se stejný úřad dožadoval vysvětlení panujících nejasností. Jeho zástupci totiž vycházeli z protokolu sepsaného při předání usedlosti správě trestního ústavu ve Valdicích, který celý problém ještě více zamlžoval. Bylo v něm uvedeno: „...nebyl p. Miloslav Hušek ustanoven národním správcem velkostatku Javorník č. 96, nýbrž údajně přišel a začal hospodařit.“¹¹² Snaha pracovníků NPF zjistit skutečný stav věcí proto nemůže překvapit. Kvůli přetrvávajícím nepřesnostem spatřovali poslední možnost ve výslechu vedeném Sborem národní bezpečnosti (SNB). Došlo k němu v Doksanech dne 8. března 1949. M. Hušek během něj opět pozměnil dosud uváděné skutečnosti a prohlásil „Národním správcem...jsem byl jmenován Okresní správní komisí ve Vrchlabí, referentem Vackem...Od OSK Vrchlabí jsem neobdržel žádného výměru ani nějakého dekretu.“¹¹³ Citovanou výpověď nakonec potvrdil i Místní národní výbor (MNV) Javorník v dodatečném sdělení určeném Okresnímu národnímu výboru (ONV) ve Vrchlabí. Podle něj měl být M. Hušek jmenován národním správcem den před jeho příchodem na statek.¹¹⁴

S přihlédnutím ke zmatkům panujícím po skončení druhé světové války ve vylidněném pohraničí se jako nejpravděpodobnější varianta jeví skutečnost, která z předešlých informací vyplývá. M. Hušek v červnu 1945 přišel na javornický statek bez jakéhokoliv pověření a počítal s tím, že mu bude jeho postavení později potvrzeno, což se nakonec stalo. Vylíčený scénář je navíc pro toto období charakteristický a lze jej považovat za reálný pohled na celý problém.

¹⁰⁹ Rudolf BEUTL, *Die Güllewirtschaft: ihr Betrieb und ihre Bedeutung unter spezieller Berücksichtigung tsechoslowakischer Verhältnisse*, Arbeiten der Deutschen Sektion des Landeskulturrates für Böhmen – svazek 38, Praha 1926, s. 54, 55, 209.

¹¹⁰ SOKA Trutnov, citovaný pramen, návrh do schůze rady ONV konané 12. 5. 1945.

¹¹¹ Tamtéž, korespondence mezi NPF v Hradci Králové a ONV Vrchlabí z 23. 10. 1947.

¹¹² Tamtéž, korespondence mezi NPF v Hradci Králové a ONV Vrchlabí z 5. 11. 1948.

¹¹³ Tamtéž, výslech M. Huška na stanici SNB Doksany z 8. 3. 1949.

¹¹⁴ Tamtéž, korespondence mezi NPF v Hradci Králové a ONV Vrchlabí ze 14. 1. 1949.

Ať již se M. Hušek dostal do pozice vedoucího statku jakýmkoliv způsobem, příliš se v této funkci neosvědčil. Účetnictví z let 1945 a 1946 sice nebylo během archivního výzkumu objeveno, ale neúnosné výsledky jeho ročního působení v Javorníku zachycuje mimo jiné zápis v deníku valdické věznice: „*Před převzetím statku zadlužil statek t. zvaný národní správce asi kolem 280 000 korun.*“¹¹⁵ Nelze se proto divit snaze NPF provést inventuru, která ale skončila neúspěchem, protože chyběla řada důležitých dokladů. Nezpůsobnost k vedení nezůstala nepovšimnuta ani přímo v obci. Místní kronikář o ní zanechal následující zprávu: „*Vedení pracuje od 10 k 5. To znamená, že krachuje, ale proč? Vždyť statek měl výnosy, ušlechtilý dobytek a tu naráz ztráty.*“¹¹⁶ Ačkoliv šlo o retrospektivní záznam pořízený v roce 1952, zůstalo hospodaření neúspěšného správce v povědomí ostatních obyvatel obce. A právě kvůli tomu, že ho javorničtí i po sedmi letech považovali za hodné zaznamenání do análů, muselo se jednat o více než svérázný přístup k povinnostem.

Na podzim roku 1946 se ale o celý statek začalo zajímat ředitelství trestnice pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdicích.¹¹⁷ Důvodem se stal stejně jako v jiných vězeňských ústavech výnos, kterým se ministerstvo spravedlnosti začalo zabývat možností získat větší množství vhodné půdy poblíž trestních ústavů a soudních věznic. Na jeho základě odeslal přednosta ústavu Václav Prüher¹¹⁸ žádost o přidělení javornického statku adresovanou ONV Vrchlabí, v níž upozorňoval zejména na dostatečný počet pracovních sil a zemědělských odborníků z řad odsouzených, kteří by se stali zárukou bezproblémového provozu hospodářství.¹¹⁹ Rada osloveného úřadu vzápětí požadavek schválila a s doporučujícím dobrodáním jej postoupila Osidlovacímu úřadu ve Vrchlabí.¹²⁰ Další jednání dostupné prameny nezachycují, ale lze předpokládat jejich hladký

¹¹⁵ NA Praha, f. SSNV, sv. 3, Deník ústavu Valdice 1934 – 1948, s. 165.

¹¹⁶ SOKA Trutnov, f. Archiv obce Javorník, kronika obce 1952 – 1980, f. MNV Javorník, neuspořádáno.

¹¹⁷ Blíže: Ondřej HLADÍK, *Vznik ústavu pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdicích*, in: *Historická penologie* 3/2007, Praha 2007, s. 14-22.

¹¹⁸ Přednosta ústavu a ředitel vězeňské správní služby ve Valdicích Václav Prüher pocházel z jižních Čech. Tzv. „Reálku“ (sedmiletou střední školu zaměřenou přírodovědně) absolvoval v Českých Budějovicích. Není zřejmé, kdy začal působit ve vězeňství, ale v letech 1930-1934 působil v Leopoldově, kde vedl hospodářství trestnice. Poté přešel do Valdic, kde se 20. 11. 1940 stal ředitelem. Jeho kariéru ukončil Okresní akční výbor Národní fronty v Jičíně, který jej 26. února 1948 sesadil z funkce a 8. března byl výnosem ministerstva spravedlnosti odeslán na dlouhodobou placenou dovolenou, což se rovnalo rozvázání pracovního poměru. Jeho další osudy nejsou známy. SOKA Trutnov, f. ONV Vrchlabí, neuspořádáno, koncept informace pro ZNV v Praze z 25. 7. 1947; Ondřej HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské strážce*, in: *Historická penologie* 1/2011, Praha 2011, s. 3-4.

¹¹⁹ SOKA Trutnov, citovaný pramen, neuspořádáno, korespondence mezi ředitelstvím trestního ústavu ve Valdicích a ONV Vrchlabí ze 14. 10. 1946.

¹²⁰ Tamtéž, korespondence mezi ONV Vrchlabí a Osidlovacím úřadem ve Vrchlabí z 18. 10. 1946.

průběh. Ještě téhož roku, konkrétně 22. listopadu, převzal V. Prüher jako prozatímní národní správce javornické hospodářství.¹²¹ Zároveň složil předepsaný slib.¹²²

Valdická trestnice tak převzala rozsáhlý areál, jehož přesnou velikost není snadné určit. Veškeré dostupné informace pocházejí až z roku 1949 a jejich výsledná čísla se poněkud rozcházejí. Každopádně se jeho rozloha pohybovala okolo 130 ha. K pozemkům tvořícím vlastní statek H. Klugeho v Javorníku patřilo již od meziválečných let také 43 ha v blízké obci Heřmanovy Sejfy (dnes Rudník) a postupně přibily další v Arnultovicích (dnes část Rudníku) a Bolkově (dnes část Rudníku). Úhrnem činili roku 1949 plochy obhospodařované vězni bezmála 250 ha.¹²³ Majetek justičního statku se ale až do jeho zániku rozrůstal, takže během kontroly uskutečněné v dubnu 1952 byl sepsán zápis uvádějící 308 ha.¹²⁴ V dokumentaci k předání usedlosti do majetku ministerstva zemědělství z konce téhož roku je předešlý údaj ještě navýšen na 309, 76 ha.¹²⁵

Avšak zpět do roku 1946. Po převzetí usedlosti bylo potřeba zajistit kontinuitu zemědělských prací. Proto již 25. listopadu přemístili do Javorníku 22 vězňů společně s třemi příslušníky SVS, kteří měli dohlížet na dodržování pravidel výkonu trestu v dosti složitých podmínkách volně přístupného areálu. Nově příchozí nedobrovolní obyvatelé však záhy zjistili, že je čekají poměrně dobré životní podmínky. Nepříliš přínosná činnost dosavadního národního správce M. Huška totiž netrvala tak dlouho, aby zapříčinila větší škody na budovách statku. Při zřizování ubikací proto nevznikaly žádné zásadní komplikace způsobené jejich špatným stavebním stavem, jako například ve válkou poškozeném justičním statku Mlékojedy. Rovněž domácí zvířectvo, čítající 116 kusů (89 kusů hovězího dobytka, 9 koní a 18 kusů dobytka vepřového) a nspecifikované množství drůbeže vykazovalo uspokojivý zdravotní stav. Nicméně prodleva v péči o polnosti během výměny osazenstva způsobila pomrznutí brambor a krmné řepy. Jejich odstranění se proto stalo první povinností odsouzených.¹²⁶

Prozatímní národní správce V. Prüher svojí novou povinnost nebral na lehkou váhu. Do Javorníku proto zpočátku zajížděl pravidelně dvakrát týdně.¹²⁷ Je však zřejmé, že náročná funkce ředitele trestního ústavu ve Valdicích mu nedovolovala věnovat trvale tak velkou pozornost téměř 50 kilometrů vzdálenému pracovišti.

¹²¹ Jednání se za trestní ústav Valdice účastnil přednosta V. Prüher a ústavní komisař Antonín Kábele. ONV Vrchlabí zastupoval ing. Šádek z hospodářské technické služby a samozřejmě dosavadní správce M. Hušek a účetní Jaroslav Valenta. Tamtéž, protokol o předání statku Javorník z 22. 11. 1946.

¹²² Tamtéž, opis slibu prozatímního národního správce z 22. 11. 1946.

¹²³ V korespondenci mezi ZNV v Praze a ONV Vrchlabí ze 2. 7. 1949 je uveden údaj 137 ha a v úředním záznamu ze 4. 8. 1949 je rozloha pozemků bývalého statku H. Klugeho 129 ha. 70a, 92m². Tamtéž.

¹²⁴ NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, zápis o kontrole justičního statku Javorník provedené 10. a 11. 4. 1952.

¹²⁵ Tamtéž, dokumentace k předání justičního statku Javorník do správy ministerstva zemědělství z 30. 12. 1952.

¹²⁶ SOkA Trutnov, citovaný pramen, protokol o předání statku Javorník z 22. 11. 1946; NA Praha, f. SSNV, sv. 3, Deník ústavu Valdice 1934-1948, s. 165.

¹²⁷ SOkA Trutnov, citovaný pramen, koncept informace pro ZNV v Praze z 25. 7. 1947.

Přesto však zůstalo akcentovanou součástí věznic. Majetkoprávní hledisko užívání objektu se tedy zdálo být vyřešeno, nebo tomu všechno nasvědčovalo. Avšak téměř přesně po půl roce se objevila nečekaná komplikace. V dubnu 1947 zaslal Jednotný svaz Českých zemědělců (JSČZ) v Praze dotaz na možnost získání javornického hospodářství, což zdůvodňoval údajný nezájmem justiční správy o trvalý příděl.¹²⁸ Záležitost byla k vyřešení postoupena ONV Vrchlabí, jehož předseda Josef Čermák v březnu téhož roku naopak podpořil snahu V. Prühera zajistit převedení statku do majetku ministerstva spravedlnosti. Jeho reakce proto nemůže překvapit: „...informace Vám poskytnuté se nezakládají na pravdě.“¹²⁹

Vedení justičního statku tedy s největší pravděpodobností nepředpokládalo žádné další potíže, v čemž utvrzovala i podpora, jakou mělo vězeňské pracoviště u ONV Vrchlabí. Vzájemné dobré vztahy posílilo i jmenování V. Prühera do funkce národního správce v září roku 1947.¹³⁰ Byla tak odstraněna prozatímnost jeho postavení. Počátkem října proto muselo zavládnout zděšení, když okresní pobočka Osidlovací komise sdělila, že usedlost i s pozemky bude předána Horskému pastvinářskému družstvu (HPD) pro okres Jičín a Vrchlabí.¹³¹ Předseda ONV začal záhy vyvíjet činnost směřující k setrvání dosavadního stavu. Nedlouho po zjištění popsané skutečnosti osobně telefonicky kontaktoval NPF v Hradci Králové s požadavkem na odložení rozhodnutí alespoň do doby, než se záležitost projedná na ministerstvu zemědělství, což podpořil stanovisky dalších regionálních úřadů (Osidlovací komise Vrchlabí, Místní JSČZ, Místní rolnická komise Vrchlabí a MNV).¹³²

Intervence předsedy ONV J. Čermáka nezůstala bez povšimnutí. Když za všechny jmenované organizace prohlásil: „*Státek je dnešní národní správou vzorně obhospodařován*“, dosáhl odkladu zrušení justičního statku s tím, že jednání budou pokračovat na ministerstvu zemědělství. Ta však skončila neurčitým výsledkem, předání Javorníku mělo být znovu oddáleno a zástupci justice dostali za úkol navázat užší spolupráci s HPD v rámci plnění dvouletého plánu.¹³³ Výsledek neuspokojil ani jednu stranu, ale V. Prüher se již nedomáhal vyřešení celého problému. Po převratu v únoru 1948 ho Okresní akční výbor Národní fronty v Jičíně odvolal ze všech funkcí. Jeho povinnosti převzal k 1. květnu téhož roku nově jmenovaný valdický ředitel Julius Kučera. Současně byla ukončena i dosavadní národní správa a objekt převzal do péče NPF jakožto hospodářskou základnu k obdělání dosud

¹²⁸ Tamtéž, dopis JSČZ v Praze oblastní úřadovně NPF v Hradci Králové z 25. 4. 1947.

¹²⁹ Tamtéž, odpověď ONV z 5. 5. 1947.

¹³⁰ Tamtéž, slib národního správce statku Javorník z 27. 9. 1947.

¹³¹ Tamtéž, korespondence Okresní osidlovací komise Vrchlabí a ONV Vrchlabí ze 7. 10. 1947.

¹³² Tamtéž, fonogram z 9. 10. 1947.

¹³³ Tamtéž, korespondence mezi vedením statku Javorník a Zemským národním výborem v Praze z 10. 11. 1947.

neosídlené půdy ve vrchlabském okrese a v Javorníku vznikla Úseková hospodářská správa NPF, vedená nástupcem V. Prühera.¹³⁴

Ačkoliv se opět zdálo, že výsledek popsanych událostí je přínosem pro další existenci justičního statku, rozhodlo ministerstvo zemědělství jinak. Přestože dosavadní zkušenosti prokázaly přínos vězeňské práce v polnohospodářství jak z hlediska ekonomických výsledků, tak i jako vhodného nápravněvýchovného prostředku, měl objekt v březnu 1949 přejít do správy Československých státních statků (ČSSS) s podmínkou desetiletého pronájmu justiční správě.¹³⁵ Definitivní vyřešení majetkoprávních vztahů ve prospěch valdické věznice se tak opět zdálo být v nedohlednu i přes nepřehlédnutelnou podporu místních úřadů. Zůstalo sice zachováno dosavadní využití javornické usedlosti, ale nová situace komplikoval její provoz zejména z hlediska dalšího rozvoje. Nezodpovězenou otázkou zůstává reakce ministerstva spravedlnosti, s jistotou lze říct jen to, že ČSSS se nakonec vzdali přidělu a k 30. červnu ho přenechali dosavadnímu provozovateli.¹³⁶

Léta 1946-1949 byla tedy poznamenána snahou uspokojivě vyřešit všechny náležitosti spojené se správou a vlastnictvím rozsáhlého zemědělského areálu. Přestože na počátku 50. let považovalo velitelství SVS problém za uzavřený, přinesl ještě poslední rok existence justičního statku v Javorníku další střet zájmů. Nově vznikající JZD Rudník (tehdy již přejmenované Heřmanovy Sejfy) vzneslo v srpnu 1952 požadavek na tzv. „Střední dvůr“, který do té doby spravoval justiční statek. Zároveň projevil předseda JZD Brádlér zájem o letní i zimní salaše. Velitel J. Oumrt chtěl s největší pravděpodobností v době, jež postupně přestávala být příznivou pro existenci těchto vězeňských zařízení, projevit vstřícný přístup, takže nevznesl námitky proti předání dvora. Z důvodu vysokého stavu dobytka ale kategoricky odmítl postoupit prostory určené k jeho ustájení. Obrátil se přímo na velitelství SVS v Praze, ale velkého zastání se nedočkal, obdržel pouze doporučení předat věc ONV Vrchlabí a KNV v Hradci Králové, jimž podobné rozhodnutí příslušelo.¹³⁷ Tento nečekaně váhavý až alibistický postup je možné spojit právě s dobou, v níž k němu došlo. Schylovalo se totiž k převzetí vězeňství ministerstvem národní bezpečnosti. Patrně tehdy převládaly kompetenční nejistoty a pracovníci ministerstva spravedlnosti chtěli nejspíš vyčkat, jaké požadavky nová situace přinese.

Popsané skutečnosti ale neměly vliv na každodenní život odsouzených, který se od počátku existence justičního statku v listopadu 1946 postupně usazoval do pravidelného rytmu. Jejich celkové stavy se průběžně zvyšovaly, což vyplývalo z postupného nárůstu obdělávaných polností. Zatímco v letech 1946 až 1947 to byla

¹³⁴ Tamtéž, korespondence mezi NPF Hradec Králové a ONV Vrchlabí z 22. 4. 1948.

¹³⁵ Tamtéž, rozhodnutí ministerstva zemědělství ze 7. 3. 1949.

¹³⁶ Tamtéž, korespondence mezi ministerstvem zemědělství a ministerstvem spravedlnosti z 22. 6. 1949.

¹³⁷ NA Praha, f. S SNV, sv. 24/1, korespondence velitele justičního statku Javorník a velitelství SVS v Praze z 23. 8. 1952; rozhodnutí velitelství SVS v Praze z 5. 9. 1952.

malá skupina čítající průměrně 30 osob, na počátku 50. let se jejich počet ztrojnásobil s tím, že maximální možné využití počítalo se 120 jedinci.¹³⁸

Denní program vězňů odpovídal horskému charakteru krajiny, v níž se objekt nacházel. Šlo o rozptýlené hospodářství, zaměřené především na dobytkářství, pastvinářství a mlékařství. Opomenut nezůstal ani státem preferovaný chov vepřů. Výkrmna ale byla z důvodu absence nevhodných prostor ve výše položeném Javorníku zřízena v Heřmanových Sejfech. Rovněž tak polní plodiny zcela odpovídaly umístění usedlosti. Na rozlehlých pozemcích proto pěstovali především krmnou řepu, čekanku a brambory, v menší míře pak obiloviny. Vše doplňovaly speciální druhy trav, určené k produkci semen, a kmín.¹³⁹

S nastíněnými specifickými podmínkami souviselo i ubytování odsouzených. Řada z nich pobývala delší čas bez stálého dozoru na salaších nebo jiných odlehlých místech. Ačkoliv se nejvzdálenější pracoviště nacházelo čtyři kilometry od obce a existovala tak celá řada příležitostí k útěku, stávalo se to jen sporadicky. Přesto minimálně jeden pokus uprchnout z výkonu trestu vyšel. Stalo se tak 3. září 1951, ale dostupné informace pouze shrnují, že ho uskutečnili dva muži. Nelze o něm proto říct nic bližšího, ale rozhodně šlo o ojedinělou událost. V případě neúspěchu, či jen méně významného kázeňského provinění totiž hrozil okamžitý trest a návrat do Valdic, což většina vězňů nechtěla riskovat. Přišli by tak o možnost strávit dny vymezené soudem k pobytu za mřížemi mimo uzavřené prostory trestního ústavu. Ze stejného důvodu neměli problémy s plněním úkolů vyplývajících z nelehké práce v zemědělství, na níž jim vzhledem ke zdravotní klasifikaci C a D častokrát nestačily síly. Velitel statku sice několikrát žádal o přidělení trestanců zařazených do skupiny B, alespoň v době žní, kdy probíhalo fyzicky nejnáročnější sečení a nakládání na vozy, avšak neúspěšně.

Ačkoliv byl denní program náročný (ve tři hodiny měli budíček dojíči, krmiči, ve čtyři kuchaři, v pět ostatní, a práce probíhaly podle roční doby až do 21:00) byli odsouzení pracující v Javorníku hodnoceni velmi dobře a celé hospodářství se řadilo mezi nejlepší ve vrchlabském okrese. Přes fyzicky vyčerpávající povinnosti využívali vězni i možnost navštěvovat knihovnu, která na počátku 50. let disponovala 446 knihami. Po únoru 1948 samozřejmě obsahovala jen literaturu prověřenou a ideologicky nezávadnou. Je-li možné věřit dochovaným pramenům, kupříkladu během prvního pololetí roku 1952 bylo vypůjčeno celkem 241 knih.¹⁴⁰ Mimo čtení vybraného denního tisku (Rudé právo, Práce, Zemědělský časopis) žádná další

¹³⁸ ABS Brno-Kanice, f. E/1, inv. j. 19, seznamy valdických trestanců a chovanců zařazených do pracovních oddílů mimo ústav z 31. 1. 1947-30. 11. 1947; NA Praha, f. S SNV, sv. 32/2, popis statku Javorník z 20. 7. 1952.

¹³⁹ NA Praha, f. S SNV, sv. 32/2, popis statku Javorník z 20. 7. 1952; Tamtéž, sv. 24/1, přehled justičních statků z 28. 7. 1952.

¹⁴⁰ Mezi nejžádanější patřily následující knihy:

Maxim Gorkij, Život Klima Samgvina; Maxim Gorkij, Matka; Pavel Nikolajevič Luknickij, Dívka ze Siataganu, Karel Nový, Železný kruh; Michail Alexandrovič Šolochov, Tichý Don; Vasilij Nikolajevič Ažajev, Daleko od Mosky, Zaharia Stancu, Bosý.

zájmová činnost neexistovala, což plynulo z naprostého vytížení úkoly, jež s sebou nesl rozsáhlý zemědělský provoz.

Jestliže byli vězni plně vytížení každodenními povinnostmi, dozorcí měli ještě náročnější podmínky služby. Z původních třech příslušníků SVS, kteří na justiční statek přišli v listopadu 1946, sice jejich počet vzrostl na sedm až osm, ale ani tak nemohli obsáhnout velkou rozlohu pozemků, na nichž odsouzení pracovali.¹⁴¹ Jejich výčet zahrnuje i velitele, kteří se na Javorníku vystřídali dva. Prvního z nich, strm. Bajera, pověřil valdický ředitel V. Prüher zorganizováním nového pracovního útvaru v době převzetí hospodářství do národní správy od M. Huška. Jméno jeho zástupce z let 1946-1949 však není známé. Po něm převzal vedení roku 1949 vrch. strm. Jaroslav Oumrt vykonávající tuto funkci až do konce prosince 1952 a zástupcem se ve stejné době stal strm. Jan Hoffman. Oba trvale přidělení příslušníci SVS měli svůj služební byt v hlavní budově celého hospodářství. Ostatní dočasně přidělovaní dozorcí sdíleli nepříliš pohodlné kasárenské ubytování ve dvou místnostech, přičemž každému náležela postel, skříň a noční stolek.

Organizace práce vycházela především z potřeb plnění předepsaných povinností v rámci rostlinné a živočišné výroby. Každodenní úkoly rozdělával osobně velitel statku, což bylo během kontroly z valdické věznice, uskutečněné v červenci 1952 shledáno jako nevhodné. Ve výsledné zprávě se proto objevuje doporučení, aby měli dozorcí během svého přidělení do Javorníku na starosti jen jeden úsek, což mělo vést k většímu zájmu o zvýšení živočišné výroby každého z nich a usnadnění zavádění „*nové formy práce podle vzoru SSSR*“. Během dne tedy příslušníci SVS dohlíželi podle konkrétních požadavků na práci vězňů v okolí statku, vzdálenější pastevecké salaše pak kontrolovali namátkově. Mimo Javorník dlouhodobě působil jen jeden příslušník SVS. Střežil devět odsouzených ve výkrmně vepřů v Heřmanových Sejfech. Noční služba s sebou vzhledem k rozloze justičního statku nesla další komplikace. Strážný totiž zpravidla nestíhal obejít rozptýlené objekty sloužící jako ubytovny vězňů.

Stejně jako ve Valdicích a jiných věznicích nebylo ani v Javorníku zapomínáno na ideologickou výchovu příslušníků. Probíhala ve formě měsíčních školení prováděných krajským politickým zástupcem SVS, který na justiční statek zajížděl. Jejich obsah však pracovní vytížené příslušníky příliš nenadchl a snažili se jim všemožně vyhnout. Tyto postoje nadřízené orgány kritizovaly i přes to, že hlavním důvodem tohoto stavu se stala únava způsobená každodenní fyzicky náročnou prací, což dokazuje odpověď reakce jednoho z dotázaných dozorců sebevzdělávání. Prohlásil, že „*Po práci zbude tak čas na denní tisk, a to ještě při čtení Rudého práva...za chvíli usne.*“ Velitel J. Oumrt se tak v očích svých představených provinil soustředěním veškerého času „*...na zdolání úkolů hospodářských.*“ Za jeho největší chybu je z tehdejšího hlediska možné prohlásit snahu o splnění všech dodávkových povinností uložených v rámci prvního pětiletého plánu. Dosažené výsledky v rostlinné i živočišné výrobě ho ale uchránily od výraznějších postihů. Směřovala

¹⁴¹ NA Praha, f. S SNV, s, 24/1, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník 9. 7. 1952.

k němu pouze výtku: „*Tento stav je nezdravý a zasluhuje řešení častějšími návštěvami s určitým politickým programem.*“

Popsaná situace naznačuje i to, že příslušníci SVS sloužící v Javorníku neměli téměř žádné osobní volno, během něž by se mohli věnovat vlastním zájmům. K tomu přispívala i odloučenost statku od větších měst, takže k jakémukoliv kulturnímu vyžití nebyly vhodné podmínky. Kupříkladu nejbližší kino se nacházelo až v 10 kilometru vzdáleném Hostinném. Za jediné zpestření jednotvárného života je tak možné považovat promítání výchovného filmu pro vězně, k čemuž docházelo jednou měsíčně. Na druhou stranu je ale potřeba připomenout reakci dozorce dotazovaného na sebevzdělávání. Z ní totiž jasně vysvítá, že mnohdykrát kvůli únavě z fyzicky náročné práce na polnostech ani neměli náladu podobné problémy řešit.¹⁴²

Rok 1952, k němuž se vztahuje náčrt života příslušníků SVS na justičním statku v Javorníku, byl také posledním obdobím jeho existence. K 1. 1. 1953 se v kanceláři velitele J. Oumrta sešli zástupci valdické věznice a JZD Javorník (spadalo pod ČSSS Choustníkovo Hradiště), kteří podepsali společný zápis o předání hospodářství včetně živého a mrtvého inventáře v celkové hodnotě 5 839 061 Kčs¹⁴³ (tabulka č. 1). Skončila tak kapitola jeho existence spojená s výkonem trestu odsouzených z trestního ústavu ve Valdicích. Události následujících let již proto přesahují rámec této knihy.

V závěru této kapitoly je ale potřeba zmínit aféru, která rozvířila veřejné mínění v druhé polovině 40. let 20. století a justiční statek v Javorníku se díky tehdejšímu tisku dostal do zorného pole zájmu obyvatel Československa. Na počátku června 1947 totiž Rudé právo přineslo krátký článek o poměrech výkonu trestu členů protektorátní vlády Rudolfa Berana a generála Jana Syrového pod názvem „*Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších*“. Je zřejmé, že šlo o politicky motivovaný krok, jehož účelem bylo poukázání na mírné podmínky věznění přispět k diskreditaci nekomunistických stran – úřad ministra spravedlnosti vykonával národní socialista Prokop Drtina. Emotivně laděný nedlouhý novinový sloupek proto obsahoval barvitě vyličené pestré stravy a pohodlného života odsouzených: „*Oba trestanci bydlí odděleně v pěkném pokojíčku...K večeři měli oba trestanci lívance, vajíčka, margarín, krajáč mléka, bochník chleba a v jejich pokojíku stálo 9 lahví od piva.*“ Dále autor poukázal na utrpení, kterým prošlo mnoho lidí v koncentračních táborech s tím, že v závěru přinesl zdrcující kritiku postupu ministra P. Drtiny: „*Kde zůstala spravedlnost ministra spravedlnosti před zákonem, národem a tisíci mrtvými a statisíci, kteří se vrátili s podlomným zdravím z nacistických kriminálů.*“¹⁴⁴

Ve stejný den přinesla téměř identický článek ještě Severočeská Mladá fronta. Příliš se nelišil obsahem ani názvem, v němž pouze chybělo určení místa, takže zněl: „*Beran a Syrový na rekreaci.*“ Rozdíl je možné najít především v práci autora textu,

¹⁴² Tamtéž, zpráva o prohlídce justičního statku Javorník 9. 7. 1952.

¹⁴³ Tamtéž, zápis o předání justičního statku Javorník z 1. 1. 1953; dodatková zpráva o předání justičního statku Javorník ze 7. 5. 1953.

¹⁴⁴ *Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších*, Rudé práva z 3. 6. 1947.

neboť šlo o zkušenějšího a obratnějšího stylistu. Celkově proto vyzněl působivěji. Na několika místech je však patrná téměř přesná shoda formulací. Zajímavý je ale odkaz na účast předsedy ONV Vrchlabí J. Čermáka, který se k poměrům na justičním statku údajně stavěl velmi kriticky, což dokládalo otištěné prohlášení: „...vždyť takový kriminál jest úplná pohádka proti tomu, co naši lidé zkusili v koncentračních táborech.“¹⁴⁵ Tato tvrzení jsou v přímém rozporu s jeho výše popsaným postojem, tak jak ho zachycují úřední dokumenty. Z nich naopak jasně vyplývá kladné hodnocení justičního statku, za nějž se velmi zasazoval při řešení majetkoprávních záležitostí. Je tedy možné, že by přes pragmatickou podporu prosperujícího hospodářství zažíval rozporuplné pocity vycházející z přesvědčení o nedostatečném potrestání „prominentních“ retribučních provinilců? Nelze to vyloučit, ale je třeba brát v úvahu i možnost účelového vytržení citované věty z kontextu tak, aby splnila požadovaný účel.

Soupis majetku statku Javorník k 1. 1. 1953	
	Kčs
Koně	318 429
Hovězí dobytek	1 827 065
Prasata	656 707
Drůbež	102 600
Mrtvý inventář	1 015 021
Dílenský materiál	178 073
Zásoby	1 451 166
Půdní investice	290 000
Celkem	5 839 061

Tabulka č. 1

Jako aktivnější se nakonec projevíli novináři druhého ze jmenovaných periodik, takže 5. června vyšla na první straně další kritika poměrů nazvaná „Kolaborantská idyla v Krkonoších“, z níž je patrné, že se dva reportéři snažili proniknout do prostoru justičního statku a vyfotografovat oba sledované vězně, což se jim nepodařilo: „...zakročuje dozorce zvící dvou metrů a okrášlený třemi hvězdičkami.“ Nicméně líčení situace navázalo na dikci předešlých článků a život v Javorníku popisuje více než idylicky.¹⁴⁶ Poslední zmínka o aféře pochází z následujícího dne, kdy Severočeská Mladá fronta vydala závěrečné shrnutí celého problému. Nelze však přehlédnout snahu o korektněji zpracované informace bez nádechu bulvární senzace, společně s výrazně smířlivějším tónem vůči konání ministerstva spravedlnosti. V podstatě pouze shrnuje stavy vězňů v pracovních oddílech, vysvětluje, proč byli R. Beran a J. Syrový umístěni v Javorníku, načež noticku uzavírá zpráva o přeložení bývalého generála na jiné místo.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Beran a Syrový na rekreaci, Severočeská Mladá fronta z 3. 6. 1947.

¹⁴⁶ Kolaborantská idyla v Krkonoších, Severočeská Mladá fronta z 5. 6. 1947.

¹⁴⁷ Jan Syrový přemístěn, Severočeská Mladá fronta z 6. 6. 1947.

Ačkoliv celá záležitost proběhla tiskem během čtyř dní, a to pouze formou krátkých novinových článků, rozvířila veřejné mínění natolik, že jí musel ministr spravedlnosti osobně vysvětlovat na zasedání Národního shromáždění. Došlo k tomu 2. července téhož roku. Vystoupení P. Drtiny je zajímavé především jako pramen osvětlující vznik této vězeňské aféry. U jejího zrodu stáli Jindřich Uher a Marie Trojanová-Genyková, dva komunističtí poslanci, kteří navštívili koncem května roku 1947 Javorník.¹⁴⁸ Ani jeden z nich ale nebyl řádně jmenován občanským kontrolorem nad výkonem trestu, takže šlo o soukromou akci vycházející z iniciativy a pověření KSČ, jak oba svorně prohlásili při návštěvě předsedy ONV Vrchlabí. Nelze proto pochybovat o tom, jaké měla mít tato neoprávněná kontrola výsledky.¹⁴⁹ Rovněž tak z okolností vzniku aféry jasně vysvítá ideologické pozadí. Navíc není možné přehlédnout, že se nastíněné události odehrály tři měsíce před vypuknutím Krčmaňské aféry, jejímž cílem byl mimo jiné opět ministr spravedlnosti P. Drtina.¹⁵⁰

Postupné vyostřování politického boje směřujícího k převzetí moci komunisty v únoru 1948 se tak opravdu dotýkalo všech sfér života obyvatel poválečného Československa.

Použité prameny a literatura

Národní archiv Praha, f. SSNV, sv. 3, 24/1, 32/2, neuspořádáno.

Zemský archiv Opava, f. Státní zastupitelství Ostrava, inv. č. 238 – 239, kart. 12.

Státní okresní archiv Trutnov:

- f. ONV Vrchlabí, neuspořádáno.
- f. Archiv obce Javorník, kronika obce 1952 – 1980, inv. č. 1, kn. č. 1.
- f. MNV Javorník, neuspořádáno.

Archiv bezpečnostních složek, f. E/1, inv. j. 19.

Digitální repozitář parlamentu ČR, 63. schůze Ústavodárného NS RČS z 2. 7. 1947, Html ed., [on-line],

<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/063schuz/s063007.htm>

Rudolf BEUTL, *Die Güllewirtschaft: ihr Betrieb und ihre Bedeutung unter spezieller Berücksichtigung tsechoslowakischer Verhältnisse*, Arbeiten der Deutschen Sektion des Landeskulturrates für Böhmen – svazek 38, Praha 1926.

¹⁴⁸ Obě jména komunistických poslanců se objevují i v citovaném článku Severočeské Mladé fronty z 3. 6. 1947.

¹⁴⁹ Digitální repozitář parlamentu ČR, 63. schůze Ústavodárného NS RČS z 2. 7. 1947 [citováno 26. 9. 2011], Html. ed., [on-line], <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/063schuz/s063007.htm>

¹⁵⁰ Pokus o atentát na tři nekomunistické ministry Petra Zenkla, Jana Maryka a Prokopa Drtinu, jimž byly 10. 9. 1947 doručeny krabičky s výbušninami. Přestože vyšetřování přes obtížnou situaci prokázalo spojitost s KV KSČ v Olomouci, nebyl na základě zásahu ministerstva vnitra nikdo odsouzen.

Ondřej HLADÍK, *Vznik ústavu pro mladistvé provinilce a choré vězně ve Valdicích*, in: *Historická penologie* 3/2007, Praha 2007.

Ondřej HLADÍK, *Justiční statky a hospodářská pomoc UNRRA*, in: *Historická penologie* 1/2010, Praha 2010.

Ondřej HLADÍK – Šárka STEINOVÁ, *Justiční statky – vězni a zemědělství*, in: *Historická penologie* 2/2009, Praha 2009.

Ondřej HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské stráže*, in: *Historická penologie* 1/2011, Praha 2011.

Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších, in: *Rudé práva* z 3. 6. 1947.

Beran a Syrový na rekreaci, in: *Severočeská Mladá fronta* z 3. 6. 1947.

Kolaborantská idyla v Krkonoších, in: *Severočeská Mladá fronta* z 5. 6. 1947.

Jan Syrový přemístěn, in: *Severočeská Mladá fronta* z 6. 6. 1947.

*Spokojené prožití vánočních wátků,
mnoho zdraví a štěstí v novém roce 2012
přeje redakce časopisu Historická fenologie*

Obsah.

Ondřej HLADÍK, Loketská věznice, středověký hrad ve službách justice	1
Aleš KÝR, Zacházení s vězněnými cizinci v letech 1945-1989	15
Roman JOHN, Vězeňská stráž ve Valdicích v poválečném období	26
Ondřej HLADÍK, Justiční statek Javorník	33

Dosud vyšlá čísla časopisu jsou k dispozici na internetových stránkách:

<http://www.ivvs.cz/?m=6&s=7&typ=sub>

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/ke-stazeni-112/historicka-penologie-1224/>

KABINET DOKUMENTACE A HISTORIE VS ČR

Soudní 1672/1a, P.O.Box 3, 140 67 Praha 4

Redaktor: PhDr. Ondřej Hladík

Telefon: +420 244 024 711

Fax: +420 244 024 713

E-mail: historicka.penologie@seznam.cz